

Betydningsfulle baderom

*En studie om materialitet og
renslighetspraksis*

Mari Ringnes Gløtberget

Masteroppgave i europeisk kultur (30 stp)
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

H2015-V2017

Levert 15.juni 2017

Betydningsfulle baderom

*En studie om materialitet og
renslighetspraksis*

Mari Ringnes Gløtberget

Masteroppgave i europeisk kultur (30 stp)
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

H2015-V2017

Lvert 15.juni 2017

© Mari Ringnes Gløtberget

2017

Betydningsfulle baderom: en studie om materialitet og renslighetspraksis

Mari Ringnes Gløtberget

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Denne oppgaven omhandler baderommets materialitet og hvordan baderommet har betydning for praktisering av kroppsstell. Kildematerialet jeg har brukt er besvarelser fra det kulturhistoriske arkivet Norsk etnologisk granskings spørreliste om personlig hygiene fra 2014. Med utgangspunkt i fem besvarelser tilknyttet denne spørrelisten søker jeg å finne tendenser til hvordan baderommet konstrueres og hvilken rolle det spiller for vask og stell av kroppen. Jeg bruker hovedsakelig besvarelsene som *kilde* til ideer om renslighet, men ser også på hva besvarelsene som *tekst* gir uttrykk for. Analysen er todelt. I første del ser jeg på hvordan baderommet kan begrepsfestes. Her benytter jeg begrepene fasade-område og bakside-område fra Erving Goffmans dramaturgiske metafor. Metaforen handler om hvordan samfunnet fungerer som et rollespill der våre handlinger til enhver tid avhenger av om vi befinner oss foran eller bak kulissene; i fasade-området eller bakside-området. I fortolkningen av besvarelsene ser jeg nærmere på hvordan baderommet kan begrepsfestes som fasade- og bakside-område. Sammen med Goffmans begreper anvender jeg et materialitetsperspektiv, hvor materialitet forstås som en sosial vekselvirkning mellom ting og mennesker. Dette gir meg muligheten til å se på hvordan ting verken er passive eller har en forutbestemt mening. Ved å støtte meg på teorier fra materielle kulturstudier, som handler om hvordan ting tillegges mening i relasjon til hverandre og ut ifra konteksten de er en del av, viser jeg hvordan konkrete gjenstander spiller en aktiv rolle i konstruksjonen av baderommet og at de får mening ved å plasseres i dette rommet. Jeg bringer med meg materialitetsperspektivet inn i andre del av analysen. Med utgangspunkt i forståelsen av materialitet som et samspill mellom gjenstander og mennesker, søker jeg å se på hvordan tilgang til baderom, fravær av baderom og hvordan det er konstruert får følger for praktiseringen av kroppsstell.

Forord

Det sies at veien blir til mens man går. Etter å ha skrevet denne oppgaven kan jeg bekrefte at dette stemmer. Det er interessant å tenke tilbake på de første ideene jeg hadde for oppgaven høsten 2015, og å nå se på hva jeg endte opp med å skrive om. Prosessen har vært intens og læringskurven bratt. Denne masteroppgaven står igjen som selve finalen for fem innholdsrike år som kulturhistoriestudent. Det gjør meg vemodig å tenke på at jeg nå er ferdig med studiene. Men aller mest er jeg glad for alt jeg har lært og hvor disse fem årene har ført meg.

Jeg hadde ikke kommet i havn med dette prosjektet uten mange hjelpsomme personer. Først og fremst en stor takk til min veileder Ane Ohrvik for ditt engasjement, gode humør og ikke minst stødige og uvurderlige veiledning. Tusen takk til Anne Eriksen og Ellen Krefting for nyttige masterseminarer, gode råd og oppfølging gjennom de siste to årene. Tusen takk til Marie Nicolaisen for alltid å ha vært tilgjengelig og behjelpelig med alle slags spørsmål. Takk til Audun Kjus og Norsk etnologisk gransking for veiledning og hjelp med arkivtilgang. Jeg takker også masterprogrammet og Norsk Folkemuseum for masterstipendene jeg ble tildelt.

Tusen takk til alle medstudenter, og spesielt til Emilie Ruud; for selskap og gode samtaler gjennom de siste to årene. En stor takk til venner og kollegaer for støtte og oppmuntrende ord.

En hjertelig takk til familien min for å ha heiet på meg gjennom hele studietiden – og særlig til Tante Kari for å ha lest korrektur helt på tampen.

Til sist en spesielt stor takk til mamma; for korrekturlesing og råd, men mest for at du alltid stiller opp og har troen på meg.

Mari Ringnes Gløtberget

Oslo, 12. juni 2017.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	V
Forord.....	VII
1 Innledning	1
Baderommet blir til – et historisk omriss.....	3
Før baderommet.....	3
Første steg mot baderom	5
Innredning og idealer.....	6
Oppgavens struktur	7
2 Teori	8
Erving Goffmans dramaturgiske metafor	8
Anvendelse av Goffmans teori	9
Materialitet og materiell kultur	10
Den materielle vending.....	10
Materialitetsbegrepet.....	11
Å studere ting	11
Anvendelse av materialitetsperspektivet	12
3 Materiale og metode	14
Norsk etnologisk gransking.....	14
NEGs medarbeidere.....	15
Mitt kildemateriale.....	16
Spørreliste 250 «Pleie av kroppen – personleg hygiene»	16
Utvalg	17
Besvarelser	18
Spørreliste som metode	19
Spørreliste som sjanger	21
Fortolkning av spørrelister.....	22
Spørrelistesvar som kilde og tekst.....	23
4 Konstruksjonen av baderommet	25
Avgrensningen av baderommet	25
Ting som meningsbærere	26

Baderommet tar form.....	27
Baderommet som bakside-område	27
Transformasjon av baderommet.....	32
Baderommet som fasade-område	34
Det dynamiske baderommet.....	37
5 Baderommets betydning	40
Å ha eller ikke ha baderom.....	40
Nye muligheter – ny praksis?	45
Baderommet som framskritt	45
Stell av kroppen – mer enn å bli ren.....	46
6 Avslutning.....	51
Litteraturliste.....	55

1 Innledning

I dagens samfunn er det mye oppmerksomhet rundt kropp og renslighet. De siste årene har det pågått debatter rundt disse temaene. Spørsmålene som har blitt stilt og diskutert har i stor grad handlet om hva sunnhet er; hvilke kroppsidealiser som er de rette, hva slags kosthold som gir størst fordeler, om hygiene er blitt hysteri. Mange vil si at forventningene til utseende og renslighet er større enn noen gang. Om kravene er høyere nå enn før kan diskuteres. Det som med sikkerhet kan sies er at det eksisterer visse kroppsidealiser og skjønnhetsidealiser som preger oss. Eksponeringen for disse idealene har betydning for målene vi setter for utseende og helse og følgelig hvordan vi stiller kroppen vår. Bevisst og ubevisst foretar vi konkrete valg når det kommer til hvordan vi vil se ut og fremstå overfor andre. Disse valgene innebærer at vi innretter livene våre på en bestemt måte. Hvordan mennesker omgir seg med ting kan derfor si mye om kulturen vi lever i. I denne oppgaven skal nettopp tingene og hvordan mennesker bruker og fortolker dem, være kilde til å forstå tanker om kropp og renslighet.

Dette er med andre ord en oppgave som omhandler materialitet. Som en inngang til å studere dette har jeg valgt baderommet; stedet som i vårt vestlige samfunn spiller en essensiell rolle for vask og stell av kroppen. Baderommet i dag er likevel mer enn et rom hvor man vasker seg. For mange er en oppkvikkende dusj om morgenen avgjørende for en god start på dagen. Å benytte baderommet som et eget «hjemmespa» er også populært for å kunne trekke seg tilbake og nyte egentid. Denne bruken av badet har følgelig gjort baderom til en egen industri, hvor det stadig utvikles nytt interiør og teknologi. Baderom er «big business».¹ Interessant nok er dette et rom som blant nordmenn i dag tas for gitt, til tross for at det er en viktig del av hverdagen til de fleste av oss.

Baderommet har imidlertid ikke blitt til av seg selv, men som følge av et behov for et eget sted for praktisering av kroppsstell. Dette er et viktig premiss for denne oppgaven. Målet med oppgaven er å gjennom en dybdestudie av baderommet som et materielt sted, vise at dette rommet ikke har et forutbestemt meningsinnhold, men snarere formes av menneskelige ideer og handlinger. Jeg skal studere hva vi gjør *i* og *med* dette rommet. For å forstå samfunnet og

---

¹ Shove, *Comfort, Cleanliness and Convenience*, 95.

kulturen vi lever i, er det viktig å ikke ta for gitt at vi gjør ting på en bestemt måte. Å studere kultur handler om å stille spørsmål ved hvordan, men også *hvorfor* vi gjør som vi gjør. Kropp og hygiene er noe alle mennesker forholder seg til. Derfor er dette også viktig og interessant å studere, fordi det kan fortelle oss om noe om ideer og praksis som vi til vanlig ikke tenker over, men som er en grunnleggende del av alle menneskers liv og hverdag.

Som kildemateriale tar jeg for meg utvalgte spørrelistesvar hentet fra arkivet til Norsk etnologisk gransking. Besvarelsene er fra 2014 og lite brukt i forskning, noe som gir meg sjansen til å komme med ny kunnskap basert på et relativt ferskt materiale. Gjennom lesningen av besvarelsene søker jeg å finne ut hvordan baderommet tar form som et sted for kroppsstell og hvilken rolle det innehar i praktiseringen av renslighetsrelatert praksis. Som rammeverk for fortolkningen av besvarelsene har jeg benyttet teoretiske perspektiver fra feltet materielle kulturstudier og konkrete begreper fra Erving Goffmans dramaturgiske metafor. Problemstillingen min er:

Hvordan konstrueres baderom og hvilken betydning har baderommet for praktisering av kroppsstell?

Jeg deler denne problemstillingen opp i to deler, hvorav det første spørsmålet jeg stiller er hvordan baderommet konstrueres. Diskusjonen av dette spørsmålet utgjør første del av analysen. Premisset jeg legger for denne delen er at mennesker selv tillegger ting mening. Sentrale delspørsmål underveis i analysen er: på hvilken måte tar medarbeidernes baderom form som fasade- og baksideområder? Hvilke gjenstander inngår i denne prosessen? Hvilke egenskaper tillegges disse gjenstandene og hvilken rolle får de i konteksten av baderommet? I andre del av analysen tar jeg for meg det andre spørsmål i problemstillingen: hvilken betydning har baderommet for praktisering av kroppsstell? Her stiller jeg følgende delspørsmål: hvordan har tilgang til og fravær av baderom følger for kroppsstell? Er endringer av baderommet som materielt sted med på å endre renslighetsstellet?

Baderommet blir til – et historisk omriss

Badet som det fysiske rommet vi kjenner det som i dag har ikke alltid eksistert. Tidligere foretok nordmenn kroppsstell på ulike steder og hadde ikke et eget rom tilegnet denne typen gjøremål på samme måte som i dag. For å forklare baderommets framvekst ser jeg det som nyttig å gi et historisk omriss av hvordan baderommet har og ikke har vært en del av norsk byggeskikk gjennom tidene, og hvordan framveksten av det kan knyttes til teknologiske framskritt. Tilblivelsen av baderommet som et eget rom er nært knyttet til vanninstallasjon og kloakksystemer.² Hvordan byggeskikken og teknologiske fasiliteter har utviklet seg er derfor essensielle elementer for å forstå utviklingen av baderommet som et eget sted i norske boliger.

Før baderommet

Folkelivsgranskeren Eilert Sundt redegjør i *Om Renligheds-Stellet i Norge* (1869), basert på undersøkelser av nordmenns levesett, for hvordan folk i hans samtid og fortid praktiserte hus- og kroppsstell. Sundt skriver at hovedregelen når det kommer til kroppsstell er at man vasker seg når man skal pynte seg. Til hverdags var vaskepraksisen derimot svært enkel. Ofte vasket man bare hendene.³ En grundigere vask ble foretatt på lørdag, hvis navn kommer fra norrønt; 'laugardagr', som betyr vaskedag eller badedag.⁴ På denne dagen skulle man gjøre klart både huset og seg selv for søndag. Likevel bestod lørdagsvasken ofte bare av vask av ansikt og hode. Hel kroppsvask ble stort sett foretatt kun til helg, helligdager og høytider eller når man hadde gjester.⁵ Vask hadde ikke det hygieniske aspektet ved seg slik det har i dag. I stedet ble det regnet som en rituell handling. Man vasket seg ikke for å hindre smitte av sykdommer, men for å markere at det ikke var hverdag.⁶

Sundts beskrivelser av renlighetsstell blant nordmenn på midten av 1800-tallet, kan være med på å forklare fraværet av baderommet i tidligere tider. Det var ikke skikk å vaske seg ofte. Behovet for et eget rom hvor vask kunne foregå var av den grunn ikke tilstede. Samtidig manglet man de grunnleggende fasilitetene, som strøm og innlagt vann, noe som er

---

² Shove, *Comfort, Cleanliness and Convenience*, 98.

³ Sundt, *Om Renligheds-Stellet i Norge*, 356.

⁴ Store Norske Leksikon, «lørdag».

⁵ Sundt, *Om Renligheds-Stellet i Norge*, 360-363.

⁶ Christensen, *Den norske byggeskikken*, 196.

forutsetninger for baderommet slik vi i dag kjenner det. Heller ikke byggeskikken var tilrettelagt for konstruksjonen av et baderom, noe jeg skal vise i det følgende.

Fra vikingtiden av ble langhuset som boligtype erstattet med mange frittliggende hus på gårdene i Norge. Hvert hus hadde en egen funksjon. Som bolighus tok man i bruk årestuer. Årestua hadde et åpent ildsted midt i rommet og fungerte som sted for opphold, matlaging, måltider, arbeid, fest og søvn.⁷ Hvor og hvordan renlighetsstellet foregikk varierte. I tillegg til det forholdsvis enkle daglige renholdet av kroppen, forteller Sundt om to former for bad; badstubad og karbad.⁸ Førstnevnte foregikk i badstua; et hus som fra og med middelalderen var å finne på gårder over hele landet.⁹ Badstua var et av de mange husene på gården som hadde en bestemt funksjon, og det nærmeste vi kan komme et baderom på denne tiden. Fram til 1600-tallet ble badstubad foretatt jevnlig.¹⁰ Sundt forklarer hvordan ildstedet i badstuen var bygd opp som en steinrøys. Man fyrte opp inne mellom steinene for å varme dem opp og kastet vann på dem for å skape damp. Langs veggene var det *hjeller*; hyller som de badende kunne ligge på.¹¹ Om selve baderitualet skriver Sundt:

«I den varme, eller formedelst dampen fugtig-varme luft kom de snart i sved ... Det hørte til badets behageligheter at svede dygtig og derunder at viske sveden af og svale de ophedede lemmer med en *kvast* af birkeløv eller fine myge birkekviste, som dyppedes i vand. Idet man forlod badet, blev man *skyllet over* med lunkent eller koldt vand, og derefter var det en nydelse at ligge på en seng og lade legemet lidt efter lidt komme tilbage til sin almindelige tilstand».¹²

På 1600-tallet ble praktiseringen av badstubading forbudt i byene på grunn av drikk, usedelighet og frykt for syfilis. Endringer i synet på menn og kvinner som badet sammen var også en årsak.¹³ Urenslighet ble assosiert med god moral.¹⁴ Badstubading ble likevel fortsatt praktisert i deler av landet, deriblant i Setesdal og som del av den finske tradisjonen i Nord-Norge og på Finnskogene. I resten av landet tok man i bruk badstuen som tørkehus til korn,

---

⁷ Mork, Berg, Bing og Santa. *Norsk Folkemuseum – Friluftsmuseet*, 37-38.

⁸ Sundt, *Om Renligheds-Stellet i Norge*, 387-393.

⁹ Christensen, *Den norske byggeskikken*, 102.

¹⁰ *Ibid.*, 101.

¹¹ Sundt, *Om Renligheds-Stellet i Norge*, 389.

¹² *Ibid.*

¹³ Christensen, *Den norske byggeskikken*, 101.

¹⁴ Grytli og Støa, *Fra årestue til smarthus*, 153.

lin, malt, trematerialer til husbygging og sengeklær.¹⁵ Badstue er i dag å finne som eget rom i noen boliger, stort sett i sammenheng med baderom.¹⁶ Offentlige badstuer er vanlig i svømmehallanlegg og treningsentre.

I motsetning til badstubadet som hadde et dertil tilegnet hus, kunne karbadet foregå ulike steder. «Badekarret kunde staa i et Kammer eller Skur eller hvorsomhelst, kun at det havde sin Plads nær ved et Ildsted», skriver Sundt.¹⁷ Vannet kunne varmes opp over ildstedet, på samme måte som til lørdagsvasken, eller ved hjelp av oppvarmede steiner; det Sundt betegner som *kogestener* eller *bryggestener*.¹⁸ Da badstuen gikk ut av bruk som et sted for badstubad, forsvant også det eneste fysiske rommet som på denne tiden var beregnet for renslighetsstell.

Første steg mot baderom

På 1700-tallet hadde boligidealet for alvor begynt å endre seg i Norge. Enkelte steder holdt tradisjonen med mange separate hus seg, men nå ble det vanligere å erstatte de små husene med flere store.¹⁹ Fra rundt midten av 1800-tallet måtte de regionale hustypene vike for fellesnorske former. Nå ble innhusenes funksjoner samlet under ett tak.²⁰ Ideen om et eget baderom i boligen ble likevel ikke til av seg selv, men var et resultat av nye tanker om renslighet som kom på 1800-tallet. Industrialisering og urbanisering hadde ført med seg store helseproblemer. Ny kunnskap viste at det var sammenheng mellom renslighet, sykdom og smittespredning.²¹ En hygienekampanje ble derfor satt i gang for å bedre folkets helse- og sunnhetstilstand. Som et ledd i kampanjen ble Sunnhetsloven vedtatt i 1860.²² Det rituelle aspektet ved kroppsvask ble nå erstattet med det hygieniske. Vask av kropp handlet altså ikke lenger om å markere helligdager og høytider, men var knyttet til den enkeltes helse.

De nye tankene om hygiene var basert på at kroppens biologiske avfall skulle reduseres. Folk ble oppfordret til hyppigere vask av seg selv og hjemmet sitt, og varsomhet rundt det å kvitte seg med avføring.²³ Det ble anbefalt å ta ukentlige bad, helst oftere. Å hente og varme opp

---

¹⁵ Christensen, *Den norske byggeskikken*, 101-102.

¹⁶ Grytli og Støa, *Fra årestue til smarthus*, 174.

¹⁷ Sundt, *Om Renligheds-Stellet i Norge*, 393.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Christensen, *Den norske byggeskikken*, 118.

²⁰ Ibid., 264.

²¹ Grytli og Støa, *Fra årestue til smarthus*, 153-4.

²² Sandvik, *Vann, vask og volt*, 99.

²³ Quitzau og Røpke, «Bathroom Transformation: From Hygiene to Well-Being», 224.

vann selv gjorde det imidlertid tungvint å gjennomføre hel kroppsvask daglig. Anbefalingen om hyppig vask forutsatte ny teknologi og tilgang til et sted hvor kroppsvask kunne foregå. Et av tiltakene for å møte behovet ble opprettelsen av offentlige folkebad. Private bad var derimot forbeholdt enkelte velstående familier i Christiania.²⁴ Blant folk flest måtte vask og bading derfor i stor grad foregå på kjøkkenet eller i nærheten av stuas ildsted, med bruk av vaskefat eller stamp og oppvarmet vann fra komfyren. På gårdene ble også eldhus og bryggerhus benyttet.²⁵

Konstruksjonen av bad som et eget rom i norske hjem hang i stor grad sammen med innlagt vann. I 1860 fikk Christiania nytt vannverk og de gamle vannrørene av tre fra 1600-tallet ble erstattet med støpejernsrør. De nye rørene tålte høyere trykk og gjorde det mulig å føre vann inn i bygninger høyere enn to etasjer.²⁶ Mange fikk nå tilgang til vann inne i egen bolig og trengte ikke lenger å hente vann fra vannpostene. Med innlagt vann ble det videre aktuelt å installere en separat vaskeinnretning, atskilt fra utstyret for kjøkkenfunksjonene. Blant mange ble kroppsvask fortsatt utført på kjøkkenet, som var husets varmeste rom. Noen installerte imidlertid vaskeservant på soverommet og etablerte med det et nytt sted for kroppsstell i den mer private delen av boligen.²⁷ Det tok likevel lang tid før badrom var allemannseie. I etterkrigstiden ble badrom standard i nye boliger, men i 1973 manglet det fortsatt bad i 31% av norske boliger.²⁸

Innredning og idealer

De første konstruerte badrommene, som var å finne blant de rikeste familiene i Kristiania, var innredet på lik linje med de offentlige rommene i boligen, slik som stua. De hadde gardiner, gulvtepper og tapet.²⁹ Med hygienekampanjen fulgte ideen om et hygienisk badrom, som forble gjeldende for badrom helt opp til 1980-tallet. Badet ble regnet som et funksjonsrom og et sted for kroppsstell og klesvask. Rommene var små og med et sterilt uttrykk. Utstyrsenhetene var enkle. Man hadde gjerne både vaskemaskin og tørkesnorer på badet.³⁰

---

²⁴ Sandvik, *Vann, vask og volt*, 99.

²⁵ Grytli og Støa, *Fra årestue til smarthus*, 169-170.

²⁶ Norsk Folkemuseum, «Vann».

²⁷ Grytli og Støa, *Fra årestue til smarthus*, 169-170.

²⁸ Norsk Folkemuseum, «Hygiene».

²⁹ Quitzau og Røpke, «Bathroom Transformation: From Hygiene to Well-Being», 223.

³⁰ Grytli og Støa, *Fra årestue til smarthus*, 176.

Gjennom 1980- og 90-tallet skjedde det derimot en transformering av badet i takt med velstandsøkningen i perioden. «Størrelsen, utrustningen og plasseringen av mange av badene fra denne perioden gir signaler om at badet har en *egenverdi* som et viktig rom, nærmest på linje med et oppholdsrom».³¹ Det endrede synet på badet førte til at noen begynte å skille ut vaskerom og toalett som separate rom. Med dette ble funksjonene klesvask, klestørk og toalettbesøk fjernet fra badet. Badet skulle ikke lenger være et sted forbundet med renslighet, men også trivsel og velvære. Disse ideene ble materialisert i badet gjennom mer avansert innredning av rommet, med benker, skap, hyller, speil og nedfelt vask. Varmekabler, planter, dekorasjoner og lysinnretninger ble benyttet for å gi en lun og luksuriøs atmosfære. Badekar og dusjkabinett, samt kombinasjoner av disse to, har med tiden blitt mer tilgjengelig. Med kroppskulturen på 1980-tallet kom også boblebadet som en nyvinning.³² Statistikk viser at det etter hvert har blitt vanlig å innrede flere bad i norske boliger. I 2015 svarte 39% av voksne i Norge at de eide minst to bad.³³ De nye idealene for badet som ble utviklet på 1980- og 90-tallet er likevel fortsatt gjeldende. Badet har på mange måter blitt transformert fra et hygienerelatert rom til et sted for velvære.³⁴

Oppgavens struktur

Oppgaven er delt i seks kapitler. I kapittel 2 redegjør jeg for det teoretiske rammeverket for oppgaven, som er perspektiver hentet fra feltet materiell kultur og begreper fra Erving Goffmans dramaturgiske metafor. Kapittel 3 inneholder en presentasjon av Norsk etnologisk gransking, hvor mitt materiale er hentet fra, utvalgsmetoden min og de spesifikke besvarelsene som er utgangspunkt for analysen. Videre plasserer jeg kildematerialet mitt sjangermessig og gjør rede for min metodiske tilnærming. I kapittel 4 tar jeg for meg det første spørsmålet i problemstillingen min, med fokus på hvordan gjenstanders materialitet bidrar i konstruksjonen av badet. I kapittel 5 søker jeg svar på andre del av problemstillingen. Her studerer jeg badet som en ting i seg selv og ser på hvilke måter rommet spiller en rolle i praktisering av kroppsstill. I kapittel 6 oppsummerer jeg de funnene jeg har gjort gjennom fortolkningen av kildematerialet, reflekterer rundt andre mulige temaer for oppgaven og plasserer oppgaven i en større kontekst.

---

³¹ Grytli og Støa, *Fra årestue til smarthus*, 176.

³² *Ibid.*, 170-177.

³³ Statistisk sentralbyrå, «Boforhold, levekårsundersøkelsen, 2015».

³⁴ Quitzau og Røpke, «Bathroom Transformation: From Hygiene to Well-Being».

2 Teori

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for de teoretiske og analytiske perspektivene jeg anvender i analysen. Jeg starter med på presentere Erving Goffmans dramaturgiske metafor. Deretter vil jeg redegjøre for materialitetsbegrepet basert på ulike litteratur fra materielle kulturstudier.

Erving Goffmans dramaturgiske metafor

For å besvare første del av problemstillingen min; hvordan baderommet konstrueres, skal jeg studere hvordan dette rommet tar form som et fysisk og avgrenset sted. Her anser jeg den kanadiske samfunnsforskeren Erving Goffmans dramaturgiske metafor som en nyttig inngang. I verket *Vårt rollespill til daglig* (1992 [1959]) gir Goffman oss nye perspektiver å bruke for å forstå oss selv og vår samhandling med andre. Teorien tar utgangspunkt i en metafor der begreper og synsvinkler fra en teaterforestilling brukes for å vise hvordan samfunnet skapes. Ifølge Goffman er rollespill og selvpresentasjon grunnleggende elementer for hvordan samfunnet blir til. Hvordan vi ser oss avhenger av om vi befinner oss der opptreden foregår – i det Goffman kaller «fasade-området» – eller bak kulissene; i «bakside-området».³⁵ Jeg er interessert i dette rollespillet og hvordan det gir seg utslag i konstruksjonen av baderommet.

Goffman hevder at skillelinjen mellom det som ligger foran og bak kulissene er synlig overalt i samfunnet. Han definerer «bakside-område» og «bak kulissene» som «et sted, i forhold til en bestemt opptreden, hvor det inntrykk man søker å gi med opptreden blir åpent motsagt, som en selvfølgelig ting ... Det er her inntrykk og falske forestillinger åpent bygges opp».³⁶ Bakside-området er med andre ord et privat eller skjult område, hvor handlinger som ikke er ment for publikum eller offentligheten kan utføres. Et «fasade-område» defineres som «det sted hvor opptreden fremføres».³⁷

---

³⁵ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*.

³⁶ *Ibid.*, 96-97.

³⁷ *Ibid.*, 92.

Goffman forklarer at bakside- og fasade-området er tilgrensende, noe som gjør at den opptredende lett kan avbryte opptreden ved å tre inn i bakside-området.³⁸ «Stort sett vil baksiden da være et sted hvor den opptredende kan stole på at ingen fra publikum vil skaffe seg adgang», skriver Goffman.³⁹ Samtidig hevder han at det kan være vanskelig å kontrollere det som foregår bak kulissene, fordi det som foregår der ikke er regissert og gjennomtenkt, slik det er foran kulissene. Som eksempel på dette bruker Goffman hvordan det i samfunnet vårt er en tendens til å ville ha kontroll over stedet der man foretar de naturlige ærender. Når vi går på do faller vi ut av rolle og kan ikke opprettholde normene for renslighet, som ellers er en del av vår opptreden. Hvis man så blir forstyrret mens man sitter på do og uventet befinner seg i en situasjon som krever interaksjon, vil det ifølge Goffman være utfordrende å gå tilbake i rolle fordi man ikke har fått anledning til å ordne fasaden sin først.⁴⁰

Goffman mener at alle boliger er delt inn i fasade- og bakside-områder, hvor fasaden gjerne er ryddig og presentabel, mens baksiden er mindre tiltalende.⁴¹ Jeg finner denne delen av teorien spesielt relevant for min analyse. Fasade-område og bakside-område utgjør et begrepspar som vil være av nytte når jeg skal forstå baderommets funksjoner og hvorfor det er utformet som det er, men også for å undersøke hvilken betydning det har. Ettersom jeg ønsker å undersøke om det er en sammenheng mellom baderommets materialitet og renslighetsstell, er det også interessant å bruke fasade- og baksidebegrepene om praksisen i seg selv, for å finne ut hva som er kroppsstellens formål og på hvilken måte det foregår. Ved å benytte disse Goffmans begreper håper jeg å kunne se om det er en sammenheng mellom hvordan kroppsstell blir utført og det stedet der det utføres.

Anvendelse av Goffmans teori

Jeg anser begrepene fasade-område og bakside-område som nyttige metodiske verktøy i lesningen av materialet mitt. Jeg bruker dem hovedsakelig i kapittel 4 der jeg besvarer første del av problemstillingen min: på hvilken måte bidrar materialitet i konstruksjonen av baderommet? Ved å bruke dem ønsker jeg å vise hvordan baderommet ta form på forskjellige måter. Med utgangspunkt i Goffmans definisjoner av disse to begrepene skal jeg lese og fortolke det medarbeiderne skriver om baderommet sitt. Jeg søker å komme fram til hvilken

---

³⁸ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 97-98.

³⁹ *Ibid.*, 98.

⁴⁰ *Ibid.*, 103.

⁴¹ *Ibid.*, 105.

betydning baderommet har for dem og på hvilken måte de former det som et konkret sted. jeg forankrer undersøkelsen i Goffmans begreper for å gjøre det mulig å se på hvordan konstruksjonen av baderom skjer ut ifra visse grunnleggende ideer.

Materialitet og materiell kultur

Sammenhengen mellom baderommets utforming og praktiseringen av kroppsstell handler om baderommets materialitet. Ifølge kulturhistorikerne Saphinaz-Amal Naguib og Bjarne Rogan (2011) regnes «materialitet» som et perspektiv, i motsetning til «materiell kultur», som betegner et felt eller studieobjektet. I materialitetsbegrepet inngår ikke bare tingens fysiske tilstand, men også det sosiale samspillet mellom den og mennesker. De materielle egenskapene ved ting påvirker mennesker og gjør oss forankret i den materielle verden. Innenfor denne verdenen kan vi både styre og bli styrt av tingene.⁴² Jeg legger denne oppfatningen av materialitet til grunn for denne oppgaven.

Den materielle vending

Forståelsen av materialitet som er forklart over var et resultat av utviklingen av nye perspektiver innenfor kulturforskningen fra og med 1990-tallet. Tidligere hadde tendensen i studier av materiell kultur vært preget av en jakt etter å komme *bak* gjenstandene for å kartlegge deres betydning. De var kun anledninger for å nå fram til det virkelige analyseobjektet; fortiden, og ble ikke ansett som interessante i seg selv.⁴³ Som en følge av det høye fokuset på gjenstanders betydning overså man «at ting, ligesom så meget andet i verden, også er kendetegnet ved andet end deres betydningsskabende potentiale. Nemlig den simple kendsgerning, at de *er*».⁴⁴ Tankegangen skulle imidlertid endre seg med de nye strømninger innen faget på 1990- og tidlig 2000-tallet. Fokus ble nå flyttet fra gjenstandsforskning, hvor tingen hadde vært kilde til rekonstruksjon av fortiden, til den sosiale bruken av tingen, der gjenstandene ses på som ledd i en kultur og hvor de både er forutsetninger for og resultat av kultur.⁴⁵ Det skjedde det som kan betegnes som en *materiell vending*. Den nye forståelsen av ting var først og fremst en følge av utviklingen av 'consumption studies' eller

---

⁴² Naguib og Rogan, «Materiell kultur og forskning på tvers», 10.

⁴³ Mordhorst, «Museer, materialitet og tilstedevær», 123.

⁴⁴ Ibid., 124.

⁴⁵ Rogan, «Fra gjenstandsforskning til kulturens materialitet», 451-452.

konsumforskning.⁴⁶ Sosiologen Dag Østerberg hevder at konsum handler om å oppdage, skape og bekrefte vår sosiale og kulturelle omverden.⁴⁷ Tingene har med andre ord en aktiv rolle i livene våre. En pioner innenfor konsumforskningen er den amerikanske antropologen Arjun Appadurai. Med antologien *The social life of things* (1986) ønsker han å få fram hvordan ting er med på å forme livene våre og at samfunn kan analyseres ut ifra hvordan ting sirkulerer og stadig tillegges ny mening.⁴⁸

Materialitetsbegrepet

Den danske etnologen Tine Damsholt og den danske historikeren Dorthe Gert Simonsen innleder sin bok *Materialiseringer* (2009) med samme forståelse av den sosiale tingen som Naguib og Rogan. Damsholt og Simonsen mener imidlertid at det er problematisk å benytte begrepet materiell kultur, fordi tendensen har vært å bruke begrepet som en objektkategori. Denne oppfatningen innebærer en forståelse av ting som fysiske gjenstander med bestemte karakteristikk knyttet til form, funksjon og betydning. Damsholt og Simonsen kritiserer blant andre den danske etnologen Bjarne Stoklund for å legge denne forståelsen til grunn for sin forskning. Ifølge dem er problemet med en slik oppfatning at det materielle settes opp mot det sosiale. Dette strider følgelig med oppfatningen av ting som aktive ledd i en kultur.⁴⁹ Damsholt og Simonsen understreker derfor at de forstår materialitet som «noget processuelt, relationelt og performativt.»⁵⁰ Dette samsvarer med det Naguib og Rogan hevder. Selv tar jeg også utgangspunkt i denne forståelsen av materialitetsbegrepet.

Å studere ting

Selv om Damsholt og Simonsen kritiserer Bjarne Stoklund for det de mener er en for snever forståelse av ting, hevder Stoklund selv at han ønsker å forene eldre forskning med nyere tendenser innenfor gjenstandsforskning.⁵¹ De nyere oppfatningene av hvordan ting må forstås relasjonelt, som er Damsholt og Simonsens utgangspunkt, er som nevnt av betydning for denne studien. Jeg mener likevel at Stoklunds synspunkter er relevante ettersom jeg skal studere hvordan gjenstanders egenskaper er dynamiske. Stoklund snakker om ting synonymt

---

⁴⁶ Rogan, «Fra gjenstandsforskning til kulturens materialitet», 452.

⁴⁷ Østerberg, «Two Notes on Consumption», 17-18.

⁴⁸ Appadurai, *The social life of things*.

⁴⁹ Damsholt og Simonsen, «Materialiseringer», 14.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Stoklund, *Tingenes kulturhistorie*, 16.

med artefakter, som alle har egenskapene form, funksjon og betydning. Samtidig legger han vekt på hvordan ting er skapt under sosiale og kulturelle forhold og at deres betydning vil endres i takt med hvordan mennesker bruker dem⁵² – på samme måte som Appadurai studere hvordan ting forflytter seg.⁵³ Ifølge Stoklund er de aller fleste samfunn dynamiske og vekselvirkningen mellom mennesker og den skapte tingverdenen en stadig pågående prosess. Han forklarer dette slik: «I denne proces vil der være ting, der videreføres, og ting, der kasseres eller omformes, så de bedre passer ind i de aktuelle livsformer. Der vil være ting, der nok lever videre, men nu tillægges en helt ny betydning eller indtager en anden plads i værdisystemet».⁵⁴

Med andre ord beveger også Stoklunds synspunkt seg i samme retning som de øvrige teoretikerne presentert her; det er et dynamisk forhold mellom ting og mennesker. Stoklund kritiserer imidlertid tendensen til at historiske studier av gjenstander ofte har foregått gjennom et synkront perspektiv hvor fokus er på bruk av ting i en bestemt tid. For å fullt ut kunne se sammenhengen mellom ting og mennesker mener han det er nødvendig å se tingene gjennom et diakront perspektiv, hvor også tidsdimensjonen og historien tas med i studiet; tingenes kulturhistorie.⁵⁵ Jeg mener dette er relevant for min analyse, fordi jeg skal studere hvordan gjenstander inngår i ulike sammenhenger og ikke nødvendigvis kan plasseres i et system. Stoklunds perspektiv er viktig for å muliggjøre å se på hvordan tingene og bruken av dem endres i takt med tid og sted. Jeg tror dette vil være av nytte når jeg skal undersøke hvordan tingene er med på å skape baderom og hvordan de gjør dem til fasade- og bakside-områder.

Anvendelse av materialitetsperspektivet

Jeg mener materialitetsperspektivet er nyttig og interessant å benytte i studiet av baderommet fordi det muliggjør å se hvordan objekter inngår i handlinger og tillegges mening deretter. Om jeg tar utgangspunkt i forståelsen av materialitetsbegrepet som en vekselvirkning mellom ting og mennesker, samt setter som premiss at ting har betydning for våre handlinger, er det mulig å si at baderommet og gjenstandene som befinner seg der, påvirker de praksiser som foregår i dette rommet. Perspektivet åpner også for å studere ting som noe mennesker selv kan tillegge egenskaper.

---

⁵² Stoklund, *Tingenes kulturhistorie*, 17-18.

⁵³ Appadurai, *The social life of things*.

⁵⁴ Stoklund, *Tingenes kulturhistorie*, 18.

⁵⁵ *Ibid.*, 18.

I studiet av baderommet bruker jeg materialitetsbegrepet til å se på hvordan samspillet mellom medarbeiderne og baderommene deres utarter seg. Materialitetsperspektivet er gjennomgående for begge analysekapitlene. I kapittel 4 vektlegger jeg hvordan de fysiske gjenstandene bidrar i konstruksjonen av baderommet. Jeg fokuserer på hvordan tingene blir tillagt mening av menneskene og hvordan denne meningsdannelsen er med på å forme baderommene som bakside- og fasade-områder. Fortolkningen min involverer med andre ord at jeg bruker begge mine to teoretiske perspektiver parallelt. I kapittel 5 søker jeg å se sammenhengen mellom baderommet og medarbeidernes beskrivelser av praktisering av kroppsstell. Materialitetsperspektivet blir her brukt for å forstå hvordan gjenstander påvirker handlinger.

3 Materiale og metode

I dette kapittelet skal jeg presentere materialet mitt og min metodiske tilnærming. Jeg starter med å gi en kort presentasjon av Norsk etnologisk granskings historie og virksomhet for å gi kontekst til materialet mitt. Deretter presenterer jeg spørrelisten som besvarelsene er hentet fra, utvalgsmetoden min og de enkelte besvarelsene jeg har valgt ut som kilder. Videre redegjør jeg for hvordan spørreliste er blitt og blir brukt som metode, av både NEG og andre. Deretter plasserer jeg spørrelistemateriale sjangermessig og redegjør for hvordan slikt materiale bør leses og fortolkes ut ifra et kvalitativt perspektiv. I siste del forklarer jeg min metodiske tilnærming og presenterer de konkrete verktøyene jeg har anvendt i lesningen.

Norsk etnologisk gransking

Det kulturhistoriske arkivet Norsk etnologisk gransking (NEG) ved Norsk Folkemuseum i Oslo har siden 1946 drevet innsamling av materiale om en mengde temaer innenfor norsk kulturhistorie. Virksomheten ble opprinnelig til for å bevare skikker og tradisjoner, men skal i dag også ha fokus på samtidsdokumentasjon.⁵⁶ NEG's innsamlingsmetode er spørreliste, som blir sendt ut til og besvart av enkeltpersoner fra hele landet. Spørrelistene omtales på museets egne nettsider som bærebjelken i deres virksomhet. NEG's oppgave er «å samle, forvalte, formidle og forske på beretninger fra dagliglivets historie».⁵⁷ NEG sender også ut særemner, som er kortere undersøkelser.⁵⁸ Høsten 2016 ble innsamlingsarbeidet flyttet til nettstedet minner.no.⁵⁹ Besvarelsene de mottar brukes både av NEG og museet selv, og av eksterne studenter og forskere.

I begynnelsen ble spørrelistene hovedsakelig utarbeidet med temaer tilknyttet bondekulturen, slik som gårdsdrift, hverdags- og festliv. Dette var kunnskap og tradisjoner man på 1940- og 50-tallet fryktet ville gå tapt på grunn av den raske utviklingen og moderniseringen som fant sted på denne tiden.⁶⁰ Man fokuserte derfor på det gamle bondesamfunnet, som ble ansett for

---

⁵⁶ Kjus, «Hvorfor spørre?», 54.

⁵⁷ Norsk Folkemuseum, «Norsk etnologisk gransking».

⁵⁸ Norsk Folkemuseum, «Tidligere NEG-undersøkelser».

⁵⁹ Norsk Folkemuseum, «NEG spørreliste».

⁶⁰ Skjelbred, «Hva slags svar?», 22-23.

å ha vært statisk siden Norges storhetstid i middelalderen. Dette historiesynet har med årene endret seg og det samme har NEG's forskningsarbeid. De er ikke lenger «på leting etter de historiske røttene til en uforandret og uforanderlig norsk kultur. I stedet er det viktig å åpne for å få dokumentert så mange perspektiver som mulig på vår egen tid».⁶¹ Etter hvert har spekteret av temaer blitt bredere og inkludert alt fra håndverk og skikultur til gulvvask, kaffekultur, hilse- og tiltaleformer.⁶²

NEG's medarbeidere

NEG foretrekker å omtale sine informanter for medarbeiderne. Dette er for å tydeliggjøre at medarbeidernes besvarelser fungerer som mer enn ren informasjon til NEG, men at NEG's arkiver er basert på et samarbeid mellom informantene og NEG selv.⁶³ Fram til 2011 ble spørrelistene sendt ut i papirform. Dette gjøres fortsatt til noen i NEG's nettverk, men nå foregår besvaringen av listene hovedsakelig elektronisk gjennom programvaren SurveyMonkey.⁶⁴ I begynnelsen fungerte medarbeiderne som stedsmeddelere, som rapporterte til NEG både på vegne av seg selv og var bindeledd til andre kunnskapsrike mennesker i sitt lokalområde.⁶⁵ Medarbeidere ble rekruttert gjennom avertering i aviser og ukeblader, eller ved at ulike målgrupper ble spurt direkte om å delta. Noen ble også overtatt fra andre prosjekter, blant annet fra folkelivs- og språkforsker Nils Lids skriftserie *Ord og Sed*, som var basert på spørrelistor tilknyttet kulturhistoriske tema.⁶⁶

De som har besvart spørrelistor tidligere får alltid tilbud om å besvare de nye som blir laget. Utenom dette har også radiointervjuer og foredrag vært en arena for NEG til å informere om spørrelistene og rekruttere flere medarbeidere. I flere tilfeller har de informert ved å henvende seg til foreninger eller fora med potensielt interesserte. Slik har NEG opparbeidet seg et stort og mangfoldig nettverk av medarbeidere. Deres variasjon i alder, bakgrunn og bosted gir mange ulike perspektiver i besvarelsene som blir sendt inn. Likevel er besvaringen av listene alltid basert på frivillighet og interessen for å besvare dem kan variere med temaene. En annen ting som er viktig å ta med i betraktning er at NEG først og fremst når ut til folk som

---

⁶¹ Skjelbred, «Mor og barn. Om Lily og meg og to spørrelistor», 142.

⁶² Norsk Folkemuseum, «NEG spørrelistor».

⁶³ Skjelbred, «Hva slags svar?», 31.

⁶⁴ Norsk Folkemuseum, «NEG spørrelistor».

⁶⁵ Rosander, «"Muntlige kilder" – Hva og hvorfor?», 14.

⁶⁶ Moestue, «Spørrelistearbeidet ved Norsk etnologisk gransking», 97.

liker å skrive. Det kan være mange som gjerne ønsker å dele sine historier, men som ville foretrukket å gjøre det i muntlig form.

Mitt kildemateriale

Spørreliste 250 «Pleie av kroppen – personleg hygiene»

Kildematerialet som er utgangspunktet for denne oppgaven er besvarelser fra NEG's spørreliste nummer 250, med navnet «Pleie av kroppen – personleg hygiene». Spørrelisten ble sendt ut i 2014 og er en oppfølging til spørreliste 169, fra 1994, med navnet «Personleg hygiene i eldre tid». Spørreliste 250 består av 257 besvarelser og drøye 400 sider.

Gjennomsnittsalderen på medarbeiderne er anslagsvis 40-50 år og det er en god del flere kvinnelige enn mannlige medarbeidere. Alle fylker er representert. Spekteret er bredt når det kommer til yrker og en stor andel er også studenter. Jeg ønsker å benytte meg av fem av spørrelistens besvarelser. Jeg kommer tilbake til spørrelistens utforming og besvarelsene.

Spørreliste 250 og 169 omhandler samme tema, men det er variasjon i hvilke spørsmål som er stilt til medarbeiderne og hvordan. I spørreliste 169 ble medarbeiderne bedt om å beskrive sine og sin families hygieniske praksis fra så langt tilbake som de kan huske. Spørreliste 250 har fokus på hvordan de stiller seg i dag. Listen jeg har valgt å bruke er nummer 250. Når denne er fra 2014 er det med andre ord snakk om beretninger om forhold som er svært nære i tid. Det er derfor også lettere å relatere til det medarbeiderne beskriver fordi man stort sett har de samme referanser eller gjør ting på en lignende måte.

Spørrelisten er delt inn i fem deler; «Om baderommet», «Om tannstell», «Om kroppsvask», «Om hår» og «Generelt om pleie av kroppen». Jeg ønsker hovedsakelig å ta for meg det medarbeiderne skriver under «Om baderommet» (del 1) og «Om kroppsvask» (del 3).

Del 1 – «Om baderommet»

I denne delen av spørrelisten skriver NEG følgende:

Fortel om baderommet du brukar. (Baderomsmøblane, kva kunne vore annleis?).

Tidlegare var det mange som ikkje hadde bad og som stelte seg på kjøkenet eller

*andre stader. Korleis er baderommet du har no samanlikna med tidlegare bad eller rom du har nytta til kroppsspleie?*⁶⁷

Som allerede nevnt har NEG valgt å trekke linjer tilbake i historien når de har utformet denne spørrelisten. Medarbeiderne blir hovedsakelig bedt om å beskrive sitt nåværende baderom. Samtidig blir de minnet på at mange ikke hadde baderom tidligere og at kroppsstell foregikk andre steder. Med dette i bevisstheten er det så ønsket at de gjør en sammenligning av baderommet de har nå, og det stedet de har benyttet tidligere.

Del 3 – «Om kroppsvask»

I denne delen står det følgende:

*Korleis vaskar du kroppen? (Når, kor ofte, korleis, kva type produkt brukar du, kva vaskar du fyrst og sist?) I tidlegare tider vaska ein seg gjerne ved fest og høgtid, men lite elles. Kva tenker du om kvifor du gjer som du gjer? Kva gjer du etter vasken? (Kva type produkt brukar du, kva skal til for at du kjenner deg ferdig på badet?)*⁶⁸

NEG vil her at medarbeiderne beskriver i detalj hvordan de foretar kroppsstell. De refererer også her til en tid da vask var forbundet med høytid og fest, for deretter å spørre om medarbeidernes refleksjon rundt egen praksis.

Utvalg

Utvalget er ikke gjort med tanke på å skape representativitet verken når det kommer til kjønn, alder eller geografi, ettersom dette verken er mulig eller av interesse i sammenheng med et materiale som dette. I stedet har jeg tatt utgangspunkt i problemstillingen min og lest gjennom det samlede materialet med formål om å finne besvarelser som kunne være et solid og interessant grunnlag for å besvare spørsmålene mine. Ettersom jeg på forhånd hadde bestemt meg for å velge ut noen få besvarelser, og ikke bruke utdrag fra et større antall, måtte jeg sørge for at de utvalgte var utfyllende nok til å kunne gi meg tilstrekkelig materiale å jobbe med i analysen. Mange av besvarelsene var svært kortfattede; mange med bare én eller få setninger under hvert tema. Av den grunn søkte jeg fortrinnsvis etter lengre og godt detaljerte besvarelser, som både kunne gi meg mye å jobbe med i analysen, og et mer dekkende bilde av

---

⁶⁷ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene.

⁶⁸ Ibid.

medarbeidernes tanker enn det som var å finne i de svært korte besvarelsene. I det endelige utvalget satt jeg med lange, godt utfylte besvarelser, som først og fremst inneholdt opplysninger og fortellinger jeg visste ville komme til nytte i besvaringen av problemstillingen min. Disse besvarelsene hadde også vekket min nysgjerrighet på grunn av måten de var skrevet på, og i noen tilfeller på grunn av innholdets snev av kuriositet.

Alle NEG's medarbeidere anonymiseres. I materialet som forskere, studenter og andre kan få tilgang til er hver medarbeider oppført med et unikt nummer, samt med kjønn, fødselsår, yrke, bosted og hvor det de forteller om er hentet fra. For å unngå et klinisk uttrykk i fortolkningen av materialet har jeg valgt å gi hver av mine utvalgte medarbeidere fiktive navn. Dette gjør det enklere både for leseren og meg selv. Sammen med navnet har jeg satt medarbeiderens fødselsår. På denne måten blir deres kjønn og alder tydelig, noe som vil bidra i kontekstualiseringen av det de forteller.

Besvarelser

De fem medarbeiderne som står bak besvarelsene jeg har valgt ut, består av fire kvinner og én mann i alderen 30 til 65 år. Besvarelsene er på mellom én og to og en halv side. Her skal jeg gi en kort presentasjon av hver enkelt av dem, med vekt på hvilke deler av innholdet jeg benytter i analysen.

«Synnøve58»

Medarbeidernummer: 44633 / Kjønn: kvinne / Født: 1958

Yrke: tegnelærer / Bosted: Nesodden, Akershus.

Synnøve58 beskriver baderommet sitt med fokus på fasilitetene det inneholder. Hun forteller kort om hva hun bruker det til, uten lengre utbroderinger. Hun sammenligner hvordan hun utfører kroppsstell til daglig, sammenlignet med på hytta si, og at hennes kroppsstell er stedsavhengig.

«Thomas84»

Medarbeidernummer: 44609 / Kjønn: Mann / Født: 1984 / Yrke: Lektor / Bosted: Bergen.

Thomas84 legger stor vekt på det hygieniske aspektet ved både baderommet og kroppsstell. For utføringen av kroppsstell føler han behov for å ha tilgang til baderom, samt at baderommet holder en viss hygienisk standard. Han beskriver en ritualisert vaskerutine.

«Kristin81»

Medarbeidernummer: 44594 | Kjønn: Kvinne | Født: 1981

Yrke: Selvstendig næringsdrivende | Bosted: Buskerud

Kristin81 beskriver både sitt nåværende bad og det familien hadde i oppveksten hennes. Fokuset i besvarelsen ligger mye på hvordan hun i en periode levde uten bad og hvordan hennes nåværende bad på mange måter veier opp for denne perioden. Hun er svært opptatt av interiør og estetikk. På spørsmål om kroppsstell mener hun det er en sammenheng mellom forventninger til hygiene og tilgang til fasiliteter.

«Inger49»

Løpenummer: 44700 | Kjønn: Kvinne | Født: 1949

Yrke: Journalist/informasjonsmedarbeider | Bosted: Trondheim

Inger49 forteller i detalj om både baderommets interiør og om hva hun bruker det til. Hun gir nøyaktige beskrivelser av sine rutiner for kroppsstell, hvor handlingene innebærer både vask og egenpleie.

«Nina70»

Medarbeidernummer: 44732 | Kjønn: Kvinne | Født: 1970

Yrke: Formidlingskonsulent | Bosted: Oslo

Nina70 legger mye fokus på det estetiske i sin skildring av baderommet. Hun beskriver interiøret i detalj. Hun ser på badet som et sted for privatliv. Hennes baderomsrutiner er knyttet både til hygiene og rekreasjon.

Spørreliste som metode

Spørrelister ble brukt som metode allerede på 1700-tallet. Folket ble regnet som en viktig ressurs som sentraladministrasjonen burde kjenne. Spørrelister ble av den grunn sendt ut til statens embetsmenn og tjenestemenn for å få oversikt over ulike forhold i landet. I Tyskland var det på 1800-tallet mer vanlig at selvstendige forskere brukte spørrelister som metode for sine problemstillinger.⁶⁹ En av disse var den tyske folkloristen Wilhelm Mannhardt. Med sine

---

⁶⁹ Kjus, «Hvorfor spørre?», 41.

nye synspunkter om at man ut ifra folkeskikker og folkelige forestillinger kunne si noe om allmenne forestillinger, er Mannhardt i ettertid blitt regnet som en pioner innenfor folketetrogransking.⁷⁰ I arbeidet med å samle inn folkeminner med mål om å skape «en Kildesamling for den germaniske Folketradition»,⁷¹ så han også utenfor Tysklands grenser, til både Skandinavia, Nederland og England. I 1866 fikk han hjelp av folkloristen og filologen Sophus Bugge til å spre 5000 eksemplarer av spørrelisten sin i Norge. Listene ble i stor grad sendt ut til lærerskoler og høyere skoler. Mannhardt ble med dette den første som benyttet seg av spørrelistene som forskningsmetode i Norge.⁷²

Som jeg nevnte innledningsvis i dette kapittelet har NEGs eget spørrelistearbeid endret seg mye siden virksomheten ble startet i 1946. NEG hadde tidligere et nokså annerledes syn på innsamlingsarbeidet, sammenlignet med i dag. I NEGs første 25-30 år var ønsket å samle inn generell informasjon og faktaopplysninger fra de enkelte områdene. Medarbeidernes egne refleksjoner og fortolkninger var ikke av interesse.⁷³ Et sentralt metodisk redskap for sammenlignende kulturforskning på denne tiden var kartografering; «dvs. at dokumentasjon av enkeltgjenstander eller av skikker ble plottet inn på kart for å vise utbredelse, sammenhenger eller alder».⁷⁴ Man ønsket å bruke opplysninger om enkeltfenomener for å komme fram til allmenne lover. Følgelig var spørrelistene ledende i formen, med mange konkrete spørsmål, ofte formet som ja/nei-spørsmål. Spørrelistene ga lite rom for lengre utgreiinger og personlige historier.⁷⁵ Mot slutten av 1960-tallet ble imidlertid fokuset innenfor etnologi og folkloristikk utvidet fra å primært være på bondekulturen, til andre grupper av befolkningen. I stedet for å være opptatt av eldre generasjoners tradisjon ville man nå undersøke den nære fortid. Dette innebar at medarbeiderne nå skulle dele egne kunnskaper og erfaringer. «Grav der du står» ble den nye metoden for både medarbeidere og forskere, i tillegg til å være navnet på en svært innflytelsesrik håndbok innen feltet.⁷⁶

Tidligere konservator ved NEG Anne Moestue refererer i artikkelen «Spørrelistearbeidet ved Norsk etnologisk gransking» (1998) til den svenske etnologen Agneta Liljas presentasjon av to forskningsidealer, som Moestue mener er nyttige i betraktningen av NEGs virksomhet

---

⁷⁰ Lid, *Wilhelm Mannhardt og hans Samling av norske Folkeminne*, 9.

⁷¹ *Ibid.*, 32.

⁷² *Ibid.*, 26.

⁷³ Skjelbred, «Hva slags svar?», 25.

⁷⁴ *Ibid.*, 25.

⁷⁵ Moestue, «Spørrelistearbeidet ved Norsk etnologisk gransking», 99.

⁷⁶ Skjelbred, «Hva slags svar?», 25.

gjennom årene. *Den objektive dokumentasjonens ideal* handler om å finne fram til objektiv, sann og dokumenterbar kunnskap hvor premisset er at kulturen forstås som løsrevet fra individets oppfatninger. Dette var det gjeldende idealet i NEGs tidlige virksomhet. *Den reflekterende dokumentasjonens ideal* er basert på å forstå gjennom fortolkning. Her er den enkelte medarbeiders personlige og subjektive oppfatning av betydning.⁷⁷ «Spørreslistene henvender seg til den enkelte, og tar i stor utstrekning opp samtidsfenomen. Det spørres ikke hva «man gjorde», hva som «var vanlig» – men om hva «du gjør», eller hva som er «din oppfatning». Fokus er flyttet – fra det allmenngyldige til det individuelle.»⁷⁸ Selv om Moestue hevder at slike idealer kan binde tankene mer enn de frigjør, mener jeg at den reflekterende dokumentasjonens ideal er det som karakteriserer NEGs spørrelistearbeid i dag.

Spørreliste som sjanger

Førstekonservator ved Norsk etnologisk gransking, Audun Kjus, sammenligner spørrelisten med dokumentasjonsformene intervju og spørreskjema. Spørrelisten skiller seg fra intervjuet ved at spørsmål og svar utveksles gjennom brev. I et intervju foregår utvekslingen vanligvis ansikt til ansikt. Et spørreskjema har svaralternativer, mens spørrelisten inviterer den som svarer til å produsere en sammenhengende tekst. Kjus skriver at NEG's spørrelister var en blanding av disse to formene fram til 1970-tallet, da en mer rendyrket form for spørrelistedokumentasjon kom i fokus. Fordi spørrelistene var utviklet som blandingsform sjangermessig, åpnet de for ulike måter å svare på. Noen svarte ut ifra egne minner. Andre intervjuet kunnskapsrike, eldre mennesker og brakte videre de svarene de fikk av dem.⁷⁹

Den svenske etnologen Göran Rosander hevder at spørrelistesvar er programmert eller «dirigert». Den som har utformet spørrelisten legger føringer for spørsmålene som stilles og hvordan de besvares.⁸⁰ NEG's medarbeidere blir med andre ord styrt av hvordan NEG har «programmert» spørrelisten; hvilke spørsmål som stilles og hvordan de stilles. Den manglende interaksjonen med spørsmålsstilleren gjør imidlertid at medarbeideren blir overlatt til seg selv og står relativt fritt når det kommer til innhold, form og stil i sitt svar.

---

⁷⁷ Moestue, «Spørrelistearbeidet ved Norsk etnologisk gransking», 95-96.

⁷⁸ Ibid., 96.

⁷⁹ Kjus, «Hvorfor spørre?», 42.

⁸⁰ Rosander, «"Muntlige kilder" – Hva og hvorfor?», 13.

Spørrelistesvar betegnes av NEG som minnemateriale.⁸¹ Om materialet er å regne som muntlig eller skriftlig kan ifølge Rosander diskuteres og hevder at det finnes overgangsformer. Spørrelistesvar anses ikke primært som muntlig materiale, men kan ha aspekter av muntlighet ved seg, avhengig av innhold. Tidligere, da spørrelistene ble besvart av stedsmeddelere, hadde den innsamlede informasjonen ofte gått fra munn til munn i generasjoner før den ble skrevet ned som spørrelistesvar.⁸² Besvarelsene ble derfor regnet som en muntlig kilde fordi den muntlige traderingen ble tillagt større vekt enn nedskrivningen på denne tiden. I dag regner NEG sine spørrelistesvar som skriftlige. Samtidig påpeker de at svarenes mangfoldige former og stiler må tas med i betraktningen ved bruk av dem som kilde.⁸³

Fortolkning av spørrelistester

Basert på hvordan NEG's medarbeidere verves er det ikke mulig å snakke om representativitet i materialet. Av den grunn kan fortolkning av svarene utelukkende foregå med bruk av kvalitativ metode. Sosiologen Tove Thagaard mener det i en innsamlingsprosess er hensiktsmessig at forskeren opparbeider et fortrolig forhold til informantene, slik at informantene føler seg ivaretatt og trygget på at det han eller hun deler av kunnskap og erfaringer blir benyttet på en etisk måte.⁸⁴ Selv om NEG i liten grad har personlig kontakt med sine medarbeidere, er dette etiske aspektet viktig å ha med seg i bruken av materialet. Bak hver besvarelse står et menneske som har vært villig til å dele – ofte svært private – historier fra sitt liv. Informasjonen må følgelig behandles med varsomhet.

Ved bruk av kvalitativ metode i fortolkning er det viktig at jeg er klar over at medarbeiderne besvarer listen ulikt. Besvarelsene er basert på hver enkelt medarbeiders kunnskap og erfaringer, formidlet i tekst på en unik måte. Det de forteller om – tiden, stedene, hendelsene – kan regnes som faktaopplysninger. Derimot er meddelerens personlige opplevelse av disse tingene subjektiv. Derfor må jeg studere besvarelsene som individuelle beretninger, ikke som

---

⁸¹ Skjelbred, «Hva slags svar?», 22.

⁸² Rosander, «'Muntlige kilder' – Hva og hvorfor?», 14.

⁸³ Skjelbred, «Hva slags svar?», 29-30.

⁸⁴ Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 12.

generelle betraktninger. Det er imidlertid viktig med bevissthet om at medarbeiderne ikke skiller mellom faktaopplysninger – det som kan regnes som objektivt sant – og den subjektive opplevelsen av dem.⁸⁵ Ifølge Dagfinn Slettan (1994) skiller ikke minnet mellom objektivt og subjektivt.⁸⁶ Med andre ord må jeg lese hvert enkelt svar som én inngang til fortiden, basert på én enkeltpersons erfaringer og opplevelser. Selv om to medarbeidere beskriver mye av det samme, vil måten de gjør det på være forskjellig. Av den grunn kan jeg ikke bare studere besvarelsenes innhold, men også formen, stilen og språket. Det er viktig at jeg er klar over denne dobbelthet i materialet. Det er forskjell på opplevelsen av en hendelse og hvordan minnet av hendelsen overføres til andre.

Sosiologen Harriet Holter hevder at fortolkning er grunnleggende for kvalitativ metode. Forskningsresultatet avhenger derfor av *hvordan* man fortolker.⁸⁷ Selv ved bruk av kvalitativ metode, hvor fokus ikke nødvendigvis er på å avdekke mønstre og sammenhenger, vil imidlertid materialet kunne vise tendenser. Samtidig er det ikke mulig – eller av interesse – å presentere materialet gjennom statistikk og sammenligninger. Min analyse vil ta utgangspunkt i det Skjelbred her sier om fortolkning av spørrelistor: «I stedet for å stille spørsmål om kildene forteller en objektiv sannhet som kan etterprøves via historiske eller sosiologiske kilder, må spørsmålene i større grad dreie seg om hvilke perspektiver og holdninger som kommer til syne i svarmaterialet».⁸⁸ Jeg er ikke interessert i å finne fram til allmenngyldige fakta, men skal snarere tolke enkeltpersoners beskrivelse av og refleksjoner rundt badetrom og renslighet. For å gjenta Moestues redegjørelse av NEG's spørreliste-arbeid: «Det spørres ikke hva «man gjorde», hva som «var vanlig» - men om hva «du gjør», eller hva som er «din oppfatning».⁸⁹ Dette fokuset skal jeg ha i mitt arbeid med materialet.

Spørrelistesvar som kilde og tekst

Jeg skal fortolke materialet mitt med mål om å avdekke hvordan ideer om badetrommet som et konkret sted bidrar i konstruksjonen av dette rommet, og hvilken betydning badetrommet har for praktisering av kroppsstell. Jeg skal altså hovedsakelig studere spørrelistesvarene som

---

⁸⁵ Skjelbred, «Hva slags svar?», 29.

⁸⁶ Slettan, *Minner og kulturhistorie*, 68.

⁸⁷ Holter, «Fra kvalitative metoder til kvalitativ samfunnsforskning», 11.

⁸⁸ Skjelbred, «Hva slags svar?», 30.

⁸⁹ Moestue, «Spørreliste-arbeidet ved Norsk etnologisk gransking», 96.

kilde til ideer om baderom og renslighet. Samtidig utelukker jeg ikke at det språklige i besvarelsene også vil bli studert. Bruk av begreper og ord er av betydning for mottakelsen av et budskap. Medarbeidernes språklige utforming av besvarelsene er derfor ikke likegyldig. Ved å ta høyde for at både innhold og språk er relevant, åpner jeg samtidig for å se spørrelistene både som kilde og som tekst. Fokus vil likevel ikke primært ligge på språk, form og stil, men på hva som ligger i det medarbeiderne beretter. Her må det presiseres at jeg har valgt å rette opp eventuelle skrivefeil i sitatene jeg har med fra besvarelser. Dette er for at språklige feil ikke skal komme i veien for budskapet i medarbeidernes tekst.

Etter å ha valgt ut de fem besvarelsene jeg ville legge til grunn for analysen tok jeg systematisk for meg en og en av dem. Jeg printet dem ut for å lettere få oversikt og for muligheten til å notere for hånd rett inn i teksten. I lesningen så jeg på medarbeidernes svar på spørsmålene i kategoriene «Om baderommet» og «Om kroppsstell»; de jeg som nevnt fant mest relevante med tanke på problemstillingen min. Jeg fokuserte mest på *innholdet* i tekstene; det medarbeiderne hadde valgt å fortelle om i sine besvarelser. På den måten kunne jeg se hvordan de hadde tolket NEG's spørsmål og hva de hadde lagt vekt på, noe som videre hjalp meg å forstå deres tanker om baderom og renslighet. Underveis i lesningen benyttet jeg også nærlesning som metode ved å streke under og ringe rundt ord og uttrykk jeg fant essensielle og som jeg mente uttrykte interessante ideer. I løpet av prosessen, hvor problemstilling har blitt endret og rammen for oppgaven har blitt klarere, har jeg gjentatt denne formen for lesning utallige ganger for både å hente ut nye opplysninger, og for å lese besvarelsene ut ifra nye perspektiver. Etter hvert som jeg fikk oversikt over materialet trakk jeg også paralleller mellom besvarelsene, så på hvordan de samsvarte og eventuelt ga uttrykk for ulike forestillinger og praksiser. På den måten kunne jeg begynne å strukturere analysen.

4 Konstruksjonen av baderommet

I dette kapitlet skal jeg drøfte første del av problemstillingen min; *hvordan konstrueres baderommet?* Kapitlet skal omhandle hvordan baderommet tar form som et fysisk sted. Her skal jeg analysere det medarbeiderne sier om baderommet sitt ut fra et materialitetsperspektiv. Jeg har tidligere forklart materialitetsbegrepet og presisert hvordan materialitet her vil bli forstått som en vekselvirking mellom mennesker og de fysiske tingene.⁹⁰ Jeg skal se på hvordan denne vekselvirkingen kommer fram i medarbeidernes besvarelser. I lesningen av materialet bruker jeg Erving Goffmans begreper bakside-område og fasade-område, som redegjort for i teorikapitlet. Goffmans begreper tjener som innganger til å se på hvordan samspillet mellom gjenstandene på badet og mennesker fungerer i praksis. Med bruk av materialitetsperspektivet ser jeg på hvordan gjenstander får en aktiv rolle i formingen av badet som et område. Før jeg ser på hvordan baderommet begrepsfestes som fasade- og baksideområde, er det nødvendig å definere og avgrense baderommet som sted.

Avgrensningen av baderommet

Ettersom analysen skal ta utgangspunkt i baderommet er det essensielt å avklare hva jeg i denne sammenhengen legger i begrepet 'baderom' og at jeg ikke tar forståelsen av ordet for gitt. Statistisk sentralbyrå (SSB) definerer baderom på følgende måte: «Med baderom menes rom der det er installert badekar og/eller dusj».⁹¹ SSB legger her fasiliteter til grunn for sin definisjon. Definisjonen kan virke åpenbar, men er i mine øyne essensiell for denne analysen, fordi den definerer badet på et grunnleggende nivå.

SSBs definisjon av baderom viser at dette rommet defineres av de gjenstandene som er plassert der. Med utgangspunkt i denne definisjonen, hvor badekaret og/eller dusjen gir baderommet dets mening, er det rimelig å si at et baderom uten disse tingene er et udefinert rom. Den kinesisk-amerikanske geografen Yi-Fu Tuan har drøftet begrepsparet *space* og *place* – rom og sted.⁹² Tuan hevder: «What begins as undifferentiated space becomes place as

---

⁹⁰ Naguib og Rogan, «Materiell kultur og forskning på tvers», 10.

⁹¹ Statistisk sentralbyrå, «Boliger, 1.januar 2014».

⁹² Tuan, *Space and Place. The Perspective of Experience*.

we get to know it better and endow it with value».⁹³ Ut ifra denne forståelsen, som jeg vil støtte meg til, blir baderommet et baderom når det tillegges mening som nettopp det. I denne meningsdannelsen går det fra å være et rom til å bli et sted. Sett ut ifra SSBs definisjon skjer dette ved plassering av gjenstander – fasiliteter – i rommet. Rogan påpeker at et abstrakt og ‘tomt’ rom blir et meningsfylt sted når det knyttes til menneskelig handling.⁹⁴ Basert på SSBs definisjon og Rogans forklaring undersøker jeg i denne analysen på hvordan denne meningsdannelsen fungerer i praksis.

Jeg mener også Goffmans bruk av ordet «område» er relevant når man skal definere rom og sted. Han skriver at «Et område kan defineres som et hvilket som helst sted som i en viss utstrekning blir innhegnet av hindringer for vår oppfattelse».⁹⁵ Definisjonen viser at det er mulig å snakke om steder som på en eller annen måte er avgrenset gjennom et skille mellom innenfor og utenfor dette stedet. Goffman bruker som eksempler de lydtette glassveggene i radiostudioer, som hindrer hørsel, og skillevegger i et kontorlandskap, som avgrenser for synet.⁹⁶ Hvordan kan jeg så snakke om baderommet som et område? Sagt med Goffmans egne begreper: hvilke hindringer innhegner området? Først og fremst er det badet i fysisk avgrenset form som gjør det til et område. Innhegnet av vegger hindres både lyd, lukt og innsyn, så lenge døren er lukket. Den lukkede døren gir badet sin *romlige* dimensjon. En teoretisk uavhengig definisjon av et baderom kan dog bero på så mange aspekter. Jeg kan ikke utelukke at et bad ikke nødvendigvis er fysisk avgrenset med gulv, vegger og tak. For at jeg skal kunne studere NEG-medarbeidernes besvarelser slik jeg ønsker, må jeg likevel legge som premiss at den allmenne oppfattelsen av et baderom i denne sammenhengen er at det er et fysisk avgrenset område – et rom – og at det er nettopp denne avgrensningen fra andre steder som skaper *rommet*.

Ting som meningsbærere

Til grunn for mange studier av materiell kultur ligger en forståelse av at ting kan leses som tegn.⁹⁷ Dette bygger på strukturalistisk språkvitenskap, utformet av den sveitsiske

---

⁹³ Tuan, *Space and Place. The Perspective of Experience*, 6.

⁹⁴ Rogan, «Å tilegne seg landskapet, historien og nasjonen», 73.

⁹⁵ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 92.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Naguib og Rogan, *Materiell kultur og kulturens materialitet*.

språkforskeren Ferdinand de Saussure i hans verk *Cours de linguistique générale* (1916). Ifølge kulturhistoriker Bjarne Rogan handler den strukturalistiske språkvitenskapen om at språklige tegn har en uttrykkside; et ord, og en innholdsside; ordets mening.⁹⁸ Rogans fortolkning beror på at «at tingen ikke gir noen mening isolert sett; det er bare i relasjon til andre ting at ting får mening».⁹⁹ Dette samsvarer med det Tuan hevder. Sett gjennom perspektivet Rogan her presenterer har ikke ordet baderom mening i seg selv. Mennesket skaper det ved å tillegge ordet en mening. Baderommet blir, som nevnt over, en fysisk størrelse og får mening når vi tar det i bruk. Tingene vi plasserer der gir baderommet mening, samtidig som de selv tillegges mening i konteksten av baderommet og i relasjon til hverandre. De fungerer som markører for baderommet som *sted* og gir det en bestemt rolle. Forståelsen av ting som tegn er et viktig utgangspunkt for analysen som følger.

Baderommet tar form

Før jeg begynner fortolkningen besvarelsene vil jeg her gjenta de operasjonaliserende spørsmålene jeg presenterte innledningsvis: På hvilken måte tar medarbeidernes baderom form som fasade- og baksideområder? Hvilke gjenstander inngår i denne prosessen? Hvilke egenskaper tillegges de og hvilken rolle får de i konteksten av baderommet?

Baderommet som bakside-område

Som redegjort for i teorikapittelet forklarer Goffman begrepet bakside-område som et privat eller skjult sted hvor den opptredende ikke trenger å forholde seg til offentligheten, og hvor fasaden kan ordnes.¹⁰⁰ Skal jeg forstå baderommet som et bakside-område må det altså være snakk om et sted som er adskilt fra andre steder. Jeg har valgt å sette som premiss at et baderom forstås som et fysisk avgrenset rom, hvor en lukket dør hindrer innsyn og gir badet sin romlige dimensjon. Dette i seg selv gjør baderommet til et potensielt privat og skjult område, fordi hindring av innsyn gjerne er en forutsetning for det vi i denne sammenhengen vil kalle privat. Slik bidrar baderommets arkitektur til å gjøre det til et baksideområde. Videre er det som nevnt gjenstandene og menneskets samspill med disse som skaper rommet. I det

---

⁹⁸ Rogan, «Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet», 328.

⁹⁹ Ibid., 329.

¹⁰⁰ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 96-97.

følgende skal jeg vise hvordan dette samspillet kommer fram i medarbeidernes beskrivelser av baderommene sine.

Det funksjonelle baderommet

Goffman snakker gjennom sin dramaturgiske metafor om bakside-området som et sted der forberedelser til sceneopptreden foregår; «Her kan de forskjellige nyanser av det seremonielle utstyret ... gjemmes bort slik at publikum ikke kan se hvilken behandling de får, sammenlignet med den behandling de kunne fått ... Her kan drakter og andre deler av den personlige fasaden ordnes og undersøkes».¹⁰¹ Synnøve58s svar til NEG inneholder beskrivelser som samsvarer med Goffmans forklaring av et bakside-område. Hennes beskrivelse av eget baderom er kort og nøktern: «Et vanlig, forholdsvis enkelt bad. Det er vask, dusjhjørne, vaskemaskin, tørketrommel og toalett».¹⁰² Synnøve58 fokus er på fasilitetene, noe som samsvarer med SSBs definisjon av baderom. Foruten å fortelle at badet er flislagt er all beskrivelse av interiør og estetikk utelatt i beskrivelsen hennes. Jeg tolker dette som at hun ikke tillegger baderommet annen betydning utover dets funksjon som et rom for kroppsstell. «Jeg er der bare for å dusje/vaske meg, gå på do eller vaske og tørke tøy», forteller hun.¹⁰³ Fasilitetene benyttes altså primært til kropps- og klesvask og har følgelig ingen annen funksjon enn å gjøre henne og klærne hennes rene. At hun forteller at badet ikke er et sted hun blir værende,¹⁰⁴ gjør det klart at hun anser det som et bruksrom.

Jeg tolker Synnøve58s bruk av baderommet til kropps- og klesvask som en form for det Goffman omtaler som å ordne fasaden. Ifølge Goffman skal ikke publikum vite hvordan dette foregår.¹⁰⁵ Det som for publikum er synlig og offentlig skal ikke betjenes offentlig, fordi det skal være «umiddelbart præsenterbart».¹⁰⁶ Følgelig må behandlingen av klærne foregå i bakside-området; bak kulissene. «Kulisser» definerer Goffman som «møbler, utsmykning, innredning og annen bakgrunn som danner scenearrangementet og staffasjen for den strøm av menneskelige handlinger som utspilles foran, i eller på dem».¹⁰⁷ Kulissene er med på å utgjøre fasaden; det som er synlig for publikum. Jeg mener ordene «møbler», «innredning» og

---

¹⁰¹ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 97.

¹⁰² NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44633.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 97.

¹⁰⁶ Schmidt og Kristensen, *Lys, luft og renlighet*, 166.

¹⁰⁷ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 27-28.

«utsmykning» kan tolkes som estetiske elementer. Slik Synnøve58 har valgt å fortelle om sitt bad, uten utbroderinger om eventuell estetikk, understreker hun hvordan hun ser på baderommet sitt som et bakside-område. Det kommer ikke fram av besvarelsen at hun benytter baderommet som en scene – som et sted for opptreden. Tvert imot snakker hun om rommet som et sted hun har etablert for å gjennomføre rent praktiske oppgaver; der *forberedelsene* til hennes opptreden kan foregå. Baderommet hennes reflekterer med andre ord det hygieniske aspektet ved kroppsstell og har funksjon som et sted for renslighetsrelaterte gjøremål.

Et eksempel som understreker Synnøve58s fokus på det rent praktiske ved baderommet, finner jeg i at hun forteller følgende: «Jeg ønsker meg dusjkabinett for at det skal bli mindre søl». ¹⁰⁸ Dusjkabinettet får av Synnøve58 rollen som et objekt som skal opprettholde orden og rensligheten på badet. Det fungerer følgelig som markør for badet som representant for hygiene og kontroll. Hennes nøkterne beskrivelse gir rommet rollen som primært funksjonelt og uttrykk for at hennes kroppsstell hovedsakelig handler om renslighet. Jeg støtter meg på det Rogan sier om hvordan menneskelige handlinger bidrar til meningsdannelse ¹⁰⁹ når jeg viser hvordan Synnøve58s bruk av badet gjør at det tillegges en bestemt mening.

Det private og rene baderommet

På samme måte som med Synnøve58 kommer det også til uttrykk i Thomas84s besvarelse en idé om baderommet som et bakside-område. Han forteller at han føler «et stort behag ved å ha et eget rom – spesielt til vask av ansikt, armhuler og underliv». ¹¹⁰ Jeg tolker dette som at hans forestilling om bad er et avgrenset sted og et lukket rom hvor kroppsstell kan foregå. Videre viser det Thomas84 skriver at han fortrinnsvis utfører kroppsstell i et adskilt område viet til nettopp det. Presiseringen om at han helst foretar vask av ansikt, armhuler og underliv i et eget rom, forteller meg at han regner denne delen av kroppsstellet som av særskilt intim art. Han uttrykker misnøye ved å ikke ha tilgang til baderom, noe som understreker hvordan han er ubekvem med å utføre kroppsstell andre steder enn der han er sikret privatliv. Disse tankene om kroppsstell blir dermed materialisert i baderommet og gjør det til en privat sfære – et bakside-område.

---

¹⁰⁸ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44633.

¹⁰⁹ Rogan, «Å tilegne seg landskapet, historien og nasjonen», 73.

¹¹⁰ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44609.

Den amerikanske miljøforskeren Robert M. Rakoff viser i en studie av boligens symbolske betydning fra 1977 hvordan boliger representerer en privat sfære som skiller seg fra den offentlige sfære.¹¹¹ Selv om Rakoff snakker om boliger generelt, mener jeg studien er relevant for analysen av badet som et adskilt rom i en bolig. Rakoff hevder boligen symboliserer personlig kontroll: «having control of one's own private space gave people a feeling of freedom from the control and intrusion of others».¹¹² Ved å bruke dette forstår jeg Thomas84s «behag ved å ha et eget rom»¹¹³ til kroppsvask som en følge av behov for privatliv når han utfører sine rutiner for renslighet. Den amerikanske arkitekten David Seamon hevder at «A place to be alone is part of at-homeness, and the person whose home does not provide such a place feels a degree of upset».¹¹⁴ Dette er med på å forklare Thomas84s ønske om tilgang til badet og hans misnøye ved dets fravær. Badet er i hans øyne et sted som skal sikre at fasaden kan ordnes i fred og ro.

Det hygieniske aspektet ved badet er svært framtrødende i Thomas84s besvarelse. Han forteller: «Badet jeg har nå er mindre, men renere. Samboeren min har vært med på å heve de hygieniske standardene mine».¹¹⁵ Graden av renslighet på badet ser ut til å være viktigere enn rommets størrelse. Han forteller videre at «Tidligere bad ... har føltes skitne på en slik måte at jeg har følt jeg har måtte vaske meg etter å ha vært i kontakt med det».¹¹⁶ Jeg oppfatter dette som at hans egen renslighet avhenger av badets renslighet. Jeg vil komme tilbake til hvilke konkrete følger dette får for hans gjennomføring av kroppstell i kapittel 5. Det essensielle i denne sammenhengen er hvordan badet framstilles som mer enn et sted hvor man skal bli ren. Badet skal også være rent i seg selv.

Goffman hevder at alle boliger er delt inn i fasade-områder og bakside-områder. Jeg gjentar her Goffmans beskrivelse av disse to områdene: «Fasaden er gjerne ganske stilig, velholdt og ryddig. Baksiden er oftest mindre tiltalende».¹¹⁷ Bakside-området i tilfellet med Thomas84 trenger ikke nødvendigvis være det Goffman omtaler som et «mindre tiltalende» område i estetisk forstand. Det Thomas84s forteller viser imidlertid hvordan badet kan ta form som et sted bak kulissene hvor «drakter og andre deler av den personlige fasade [kan] ordnes

---

¹¹¹ Rakoff, «Ideology in Everyday Life: The Meaning of the House».

¹¹² Ibid., 102.

¹¹³ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44609.

¹¹⁴ Seamon, *A Geography of the Lifeworld: Movement, Rest and Encounter*, 81.

¹¹⁵ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44609.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 105.

og undersøkes» og hvor «den opptredende [kan] slappe av, gi slipp på fasaden, la være å si sine replikker, falle ut av rollen».¹¹⁸ Kroppsstell kan forstås som å tre ut av en rolle, ettersom man nødvendigvis må, som Goffman mener; bringe «klesdrakten i uorden».¹¹⁹ Thomas84 uttrykker et klart ønske om å utføre kroppsstell alene og uten forstyrrelser. Med bakgrunn i det Goffman sier om hvordan den personlige fasaden ordnes bak kulissene, tolker jeg Thomas84s ønske som et ledd i hans fasadebygging. Han vil fremstå presentabel når han trer inn i rolle og befinner seg foran kulissene. Handlingene knyttet til kroppsstell må følgelig foregå bak kulissene for å muliggjøre en illusjon av virkelighet på scenen.

Til nå i tolkningen av Thomas84s svar har jeg lagt vekt på det materielle badet per se. Jeg flytter nå blikket til de materielle gjenstandene i rommet for å se hvordan disse bidrar i konstruksjonen av badet. Som Synnøve58s beskrivelse, inneholder også Thomas84s svar på NEG's spørsmål om badet hovedsakelig informasjon om rommets fasiliteter og praktiske funksjon, framfor det estetiske: «Badet vi har nå er ganske lite, men dusjkabinettet kanskje 2 kvadratmeter. Vask ved siden av, og deretter do. Skittentøyskurv ... og i siste hjørnet en skuff med håndklær og kluter. Vi har et skap med speil over vasken, der barbersaker, ansiktskrem o.l. ligger».¹²⁰ Jeg vil her påpeke at selv om Thomas84 ikke vektlegger det estetiske, er det ikke gitt at estetiske elementer er fraværende i badet hans. Mitt utgangspunkt er imidlertid det som kommer fram av materialet.

Gjenstandene Thomas84 nevner – dusjkabinettet og vasken, håndklær og kluter, barbersaker og ansiktskrem – er alle ting knyttet til renslighetsstell. Skittentøyskurven forbindes med klesvask og klesstell. Disse tingene fungerer som rekvisitter¹²¹ i Thomas84s badet. Ved å ta dem i bruk tillegges de en mening og en rolle, slik Rogan hevder at ting får mening når de brukes.¹²² De blir altså hygienerelaterte ting. Samtidig fungerer de som markører for badetets mening som et sted der man skal bli ren. På samme måte bekreftes tingenes mening i konteksten av badet ved at de får mening i relasjon til hverandre.¹²³ Dette er

---

¹¹⁸ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 97.

¹¹⁹ *Ibid.*, 103.

¹²⁰ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44609.

¹²¹ Jeg ser nødvendigheten i å presisere at dette begrepet ikke er Goffmans. Min bruk av det er imidlertid basert på den meningen ordet har på en teaterscene; som gjenstand i en opptreden. Av den grunn mener jeg det er av nytte i sammenheng med Goffmans dramaturgiske metafor.

¹²² Rogan, «Å tilegne seg landskapet, historien og nasjonen», 73.

¹²³ Rogan, «Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet», 329.

med på å understreke poenget gjort over om at Thomas⁸⁴s baderom reflekterer en tanke om kroppsstell primært renslighetsrelatert.

For å forklare ytterligere hvordan ting tillegges et visst meningsinnhold vil jeg bruke en vaskeservant som eksempel. Dette er en gjenstand man finner både på bad og kjøkken. Ut ifra det Stoklund sier om tings form, funksjon og betydning¹²⁴ har en baderomsvask og en kjøkkenvask stort sett tilnærmet lik form. De har samme grunnleggende funksjon, som et sted å tappe vann. Funksjonen kan imidlertid variere ut ifra hvordan gjenstanden er kontekstualisert. Man pusser vanligvis ikke tennene i vasken på kjøkkenet. Man skyller heller ikke grønnsakene i servanten på badet. Kjøkkenet og badet er to ulike områder, definert gjennom gjøremålene de brukes til. Slik får vasken betydning ut ifra det rommet den er plassert i. Plassering av en servant i et lukket rom, slik som baderommet, gjør dette rommet til et potensielt sted for kroppsstell. Vasken blir dermed et ledd i utførelsen av kroppsvask. Den tillegges da mening ut ifra normer og forventninger knyttet til hygiene og renslighet, samt ut ifra at baderom i vestlige samfunn er ledd i å følge opp disse normene og forventningene.

Transformasjon av baderommet

Samtidig som at materialet mitt viser hvordan baderommet kan begrepsfestes som et bakside-område, kommer det også til uttrykk at baderommet kan innta rollen som et fasade-område. Goffman forklarer at fasaden er «den del av en persons opptreden som stadig fremtrer på en generell og fastlagt måte, med henblikk på å definere situasjonen for dem som iakttar opptreden». ¹²⁵ På hvilken måte transformeres baderommet til et fasade-område? Hvilken rolle har gjenstandene i transformasjonen?

I tillegg til beskrivelse av sitt eget bad forteller Kristin⁸¹ om badet familien hadde i hennes oppvekst. Jeg mener at det hun sier om dette badet viser hvordan transformasjonen fra et bakside-område til et fasade-område kan fungere. Hun forteller følgende om foreldrenes bad: «Det var ikke fliselagt og hadde møbler fra 70 tallet. Alt var rosa og brun marmor». ¹²⁶ Dette tolker jeg som at hun synes at badets interiør er utdatert. Måten hun sier det på gir inntrykk av at hun mener det estetiske ved badet er svært viktig og at standarden på foreldrenes bad

---

¹²⁴ Stoklund, *Tingenes kulturhistorie*, 17.

¹²⁵ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 27.

¹²⁶ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44594.

svekkes av at baderomsmøblene ikke er mer oppdatert. Følgelig former hun baderommet som et bakside-område.

70-tallsmøblene og den rosa og brune marmoren er de konkrete tingene som her gjør at rommet kan begrepsfestes som et bakside-område. Jeg har tidligere vist hvordan ting tillegges mening i relasjon til andre ting.¹²⁷ Eksempelet i dette tilfellet viser samtidig hvordan en tings mening også kan *endres*. Som Stoklund hevder er samspillet mellom mennesker og den tingverden vi har skapt en stadig pågående prosess:

«I denne proces vil der være ting der videreføres, og ting, der kasseres eller omformes, så de bedre passer ind i de aktuelle livsformer. Der vil være ting, der nok lever videre, men nu tillægges en helt ny betydning eller indtager en anden plads i værdisystemet».¹²⁸

Slik jeg forstår Stoklund kan ting beholde sin form og funksjon, men innta en annen betydning i en annen tid og sammenheng. Når rosa og brun marmor var moderne på 70-tallet hadde denne typen interiør en annen betydning enn det har i dag. Den gang var marmoren moderne, men er – som all annen mote – blitt stilmessig utdatert og erstattet med andre interiøridealer. Marmoren symboliserer ikke lenger et stilmessig oppdatert baderom, men snarere et umoderne et. Det er Kristin81 som tillegger marmoren denne betydningen.

Kristin81 forteller videre at foreldrenes bad ble pusset opp på 1990-tallet. Da lagde de «et flott bad med italiensk marmor og stein – dusj, badekar og alt man kan ønske seg».¹²⁹ Det er ikke bare oppussingen i seg selv – fra noe gammelt til noe nytt – som bidrar i transformasjonen fra av baderommet. Snarere vises transformasjonen gjennom hvordan Kristin81 tillegger oppussingen betydning og gir de rommets nye gjenstander bestemte egenskaper. Om foreldrenes gamle bad skriver hun at det ikke hadde fliser, en påpekning jeg tolker som et ønske om at det gjerne *skulle* ha vært det. Med Kristin81s fokus på det estetiske kan fraværet av fliser forstås som noe hun regner som et brudd med sin standard for baderom. Presiseringen av at badet nå er innredet med italiensk marmor og stein tydeliggjør at hun vektlegger slike elementer i sine forestillinger om og ønsker for baderom. Om hun ikke hadde

---

¹²⁷ Rogan, «Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet», 329.

¹²⁸ Stoklund, *Tingenes kulturhistorie*, 18.

¹²⁹ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44594.

vært opptatt av at marmoren var italiensk, hadde hun heller ikke nevnt den. Bare denne formen for kunnskap om marmor viser at baderomsinteriør er av interesse hos henne og at marmoren for henne er et statussymbol. Den rollen Kristin81 gir marmoren samsvarer med det Goffman hevder om at fasaden gjerne er «stilig, velholdt og ryddig». ¹³⁰ Den er ikke tilfeldig valgt, men et bevisst uttrykk for stilfullhet, penger og oppdatert smak. Av den grunn er den trolig heller ikke valgt for at badet skal skjules som et privat baksideområde. Den gjør badet til et sted man ønsker å vise fram; som en del av sin fasade. På den måten transformerer den baderommet til et fasade-område.

I Nina70s besvarelse vises også et godt eksempel på hvordan badet kan transformeres fra et bakside-område til et fasade-område. Om badet sitt forteller hun: «Det står lite ting fremme, og da står det litt i skjul bak hjørner (shampo etc.)». ¹³¹ «shampo etc.» kan forstås som hverdagslige produkter som brukes til vask og stell av kroppen. Nina70s ønske om å skjule disse produktene, vitner om at hun ikke vil røpe hvordan hun ordner fasaden sin. Om «bak kulissene» skriver Goffman følgende: «Her kan sceneutstyr og deler av den personlige fasade stues bort ... Her kan de forskjellige nyanser av det seremonielle utstyret, som f.eks. ... klær, gjemmes bort slik at publikum ikke kan se hvilken behandling de får, sammenlignet med den behandling de kunne fått». ¹³² Shampoet til Nina70 er en del av hennes sceneutstyr. Hvordan ordningen av fasaden imidlertid foregår er ikke noe publikum skal vite. Shampoet settes derfor bak kulissene når den ikke er i bruk. Basert på NEG-besvarelser med temaet klesvask påstår etnolog Ingun Grimstad Klepp at «Badet tilhører husets forside på den måten at det er et rom gjester har adgang til». ¹³³ Hun bruker dette som en mulig forklaring på hvorfor NEGs medarbeidere ikke ønsker å ha klesvasken til tørk på badet. Påstanden gir meg støtte når jeg her begrepsfester badet som fasade-område. Når Nina70 skjuler shampoet kan dette som sagt tolkes som at hun vil skjule hvordan hun ordner sin fasade. Ut ifra det Klepp påstår kan det samtidig uttrykke et ønske om et presentabelt bad der det estetiske har forrang.

Baderommet som fasade-område

Kristin81s beskrivelse av eget bad viser også hvordan et rom kan ta form som fasade-område. Hun forteller at badet er helt nybygget. «Hele rommet er bygget etter forskriftene og det er

---

¹³⁰ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 105.

¹³¹ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44732.

¹³² Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 97.

¹³³ Klepp, *Skittentøyets kulturhistorie*, 129.

fliselagt med dusjhjørne og ”regndusj” - skikkelig minispa!». ¹³⁴ Dette er det eneste hun skriver om sitt eget bad i besvarelsen. Derfor er det også interessant å se hva beskrivelsen inneholder. I motsetning til de andre medarbeiderne har hun utelatt alt om fasiliteter, utenom dusjen. Jeg tolker dette med utgangspunkt i SSBs definisjon, som jeg her har lagt til grunn for forståelsen av ordet «baderom». ¹³⁵ Tolkningen går ut på at Kristin81 ikke ser nødvendigheten i å presisere at badet hennes inneholder vask og toalett, fordi disse fasilitetene allerede definerer baderom, og derfor av henne regnes som selvsagte. Selv om Kristin81 ikke forteller om disse tingene, går jeg ut ifra at hun har dem. Samtidig viser utelatelsen av dem at hun vektlegger regndusjen framfor toalett, vaskeservant, vaskemaskin og andre fasiliteter.

Regndusjen inntar her rollen som markør for badet som et fasade-område. Jeg tolker presiseringen av at hun har regndusj som at hun ønsker å sende ut spesifikke signaler med de gjenstandene hun forteller om. Funksjonsmessig har en regndusj samme oppgave som en hvilken som helst dusj; den gir tilgang til vann når man ønsker å vaske seg. Derimot avviker *formen* på regndusjen fra tradisjonelle dusjinnretninger ved at det estetiske ofte er mer framtrødende enn det funksjonelle. Når slike dusjinnretninger også gjerne regnes som noe av det mest moderne innenfor baderomsinteriør, får regndusjen følgelig en annen betydning enn en tradisjonell dusj. Jeg mener Kristin81s påpekning om at baderommet hennes har regndusj viser to ting. Det ene er at dusj som fasilitet er blitt så vanlig at det nærmest tas for gitt. Mens bad tidligere var forbeholdt kun noen få, er dette nå standarden for de aller fleste boliger i Norge. ¹³⁶ Det å ha et oppdatert bad avhenger ikke lenger av om man har dusj eller ikke. Det er hvilken type dusj som er av betydning. En slik endring i baderomsidealene viser hvordan ting blir tillagt ny mening, slik Stoklund hevder. ¹³⁷ Dusjen var også en nyvinning i sin tid. Når den etter hvert er blitt en selvfølgelighet, mister den sin eksklusivitet samtidig som at andre ting overtar samme egenskap.

Det andre som kommer fram av Kristin81s besvarelse er at regndusjen kan brukes som uttrykksmiddel. Her støtter jeg meg på det jeg allerede har vært inne på om at ting kan leses og forstås som tegn. Tanken går ut på at tingene viser til noe annet enn seg selv. Rogan hevder at dette dreier seg om å gi «det materielle en posisjon som element i en

---

¹³⁴ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44594.

¹³⁵ Statistisk sentralbyrå, «Boliger, 1.januar 2014».

¹³⁶ Se kapittel 1.

¹³⁷ Stoklund, *Tingenes kulturhistorie*, 18.

kommunikasjonsakt; og like mye som å vektlegge produsent/avsender og dennes perspektiv, dreier det seg om mottakere, konsumenter og resepsjon». ¹³⁸ Med andre ord får regndusjen en betydning utover seg selv. Den blir et symbol. Når Kristin81 velger å fremheve nettopp regndusjen i sin besvarelse, kan dette forstås som ledd i en slik kommunikasjonsakt som Rogan snakker om, hvor regndusjen på samme måte som den italienske marmoren er et statussymbol og et uttrykk for luksus. Av den grunn mener jeg også at den er med på å gjøre baderommet hennes til et fasade-område. Badet formes ikke ut ifra en idé om privatliv. Tvert imot er det en del av Kristin81s fasade og fungerer som et uttrykksmiddel i hennes opptreden.

En regndusj forbindes gjerne med spa eller andre steder for velvære. Selv kaller Kristin81 badet sitt for et «skikkelig minispa!». ¹³⁹ Ordet «spa» gir assosiasjoner til avslapning og rekreasjon, som ofte er innredet for å skape en rolig og luksuriøs atmosfære. Den britiske sosiologen Elizabeth Shove skriver: «New concepts in bathroom design imply new styles of bathing ... [I]ndustry leaders are undoubtedly keen to influence images of what the bathroom is for and what bathing and showering are all about». ¹⁴⁰ Hun mener med andre ord at baderommet reflekterer bestemte ideer om kroppsstell. Kristin81s minispa fører tankene våre til et sted man kan oppholde seg uforstyrret og oppnå velvære. Måten hun formulerer seg på språklig – «skikkelig minispa!» – uttrykker entusiasme og tilfredshet over at hennes ønske for baderommet er oppfylt. Regndusjen er med på å transformere baderommet fra et avgrenset sted for hygieniske formål til et sted man også skal kunne slappe av og ta seg god tid. I dag er slik innredning regnet som i tråd med moderne baderomsideal. ¹⁴¹

Nina70s beskrivelse av baderommet sitt samsvarer med Kristin81s, hvor et ideal om badet som et sted for velvære er fremtredende. Nina70 forteller at hun i motsetning til med shampooen, lar gjenstander som telysestaker, badeskum og badeoljer stå framme. Badeskummet og badeoljene er som shampooen også renslighetsrelaterte ting. Likevel tildeles de andre egenskaper enn shampooen når de las stå framme. For det første gir de assosiasjoner til luksus og noe ikke-hverdagslig. Jeg tolker dette som at Nina70 ønsker å forme badet som et sted for velvære og rekreasjon. Badeskum er til for å brukes i badekar. I motsetning til dusjen er badekaret gjerne ment for å ta lengre bad. Dette er en handling som krever tid og

---

¹³⁸ Rogan, «Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet», 326-327.

¹³⁹ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44594.

¹⁴⁰ Shove, *Comfort, Cleanliness and Convenience*, 96.

¹⁴¹ Se kapittel 1.

derfor ikke er noe man gjør hver dag. Badeskummet understreker dermed assosiasjonen til det ikke-hverdagslige. Den britiske arkeologen Christopher Tilley benytter begrepet «objectification» – «objektivering» – om prosessen der en idé antar en materiell form.¹⁴² I denne prosessen dannes og omdannes tingenes mening. Jeg ser en sammenheng mellom objektivering og hvordan Nina70s idé om baderommet som et velværested materialiseres i telysestakene, badeskummet og badeoljene. Objektivering er ifølge Tilley en måte som viser hvordan samspillet mellom mennesker og ting fungerer.¹⁴³

For det andre har flasker med badeskum og badeoljer ofte et estetisk penere uttrykk enn vanlige såper. Når Nina70 lar disse stå framme forstår jeg dette som at også produktenes utseende er av betydning for det badet hun ønsker å skape. Badeskummet og badeoljene kan her forstås som tegn, basert på hvordan Rogan forklarer at ting kan tolkes: «Det grunnleggende prinsippet bak en semiotisk tilnærming til det materielle er at tingene oppfattes som tegn som viser til noe annet enn seg selv. Et fysisk objekt blir altså ‘en stedfortreder’ for et sosio-kulturelt meningsinnhold».¹⁴⁴ Når Nina70 gjemmer shampooen, men lar andre andre stå framme er det tydelig at hun regner dem som mer eksklusive produkter enn shampooen. Videre kan dette tolkes som at det er viktig for henne å assosieres med denne type produkter. På samme måte som med Kristin81s italienske marmor, blir badeskummet og badeoljene statussymboler. Når det kommer til telysene vil de på samme måte som med dempet belysning føre tankene våre til steder for rekreasjon og avslapning, noe som er i tråd med dagens baderomsidealer,¹⁴⁵ og som Nina70 trolig har i tankene når hun plasserer disse gjenstandene der. Et annet interessant aspekt ved bruken av telys er at slike ting tradisjonelt sett har hørt hjemme i stua; et rom det er rimelig å regne som et fasade-område. Ved å putte telysene på badet imiterer baderommet stua og transformeres til et fasade-område.

Det dynamiske baderommet

Jeg har nå vist hvordan baderommet kan begrepsfestes som bakside-område og fasade-område. Videre kan det være interessant å se på hvordan et baderom kan gå inn og ut av rollen som henholdsvis fasade- og bakside-område. I Inger49s besvarelse er det tydelig hvordan gjenstandene på badet kan inneha bestemte roller i konstruksjonen av baderommet.

---

¹⁴² Tilley, *Handbook of Material Culture*, 60.

¹⁴³ Ibid., 61.

¹⁴⁴ Rogan, «Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet», 327.

¹⁴⁵ Quitzau og Røpke, «Bathroom Transformations: From Hygiene to Well-Being», 229.

Hun skriver følgende: «vi har et stort dusjkabinett i glassbyggerstein, en gammel skjenk i eik som vasken er felt ned i ... en flislagt benk med utslagsvask».¹⁴⁶ Hun forteller også at rommet har en pinnestol til å legge klær på og et gammelt bakstetrau til tekstiler som skal strykes eller repareres, samt et «Digert speil over vasken, med gullramme, det var entréspeil til en gammel mann vi kjente».¹⁴⁷ Det er tydelig at Inger49 er opptatt av interiør og estetikk og har gjort bevisste valg i innredningen av badet sitt. Ettersom det av besvarelsen kommer fram at de ikke har pusset opp badet selv er det mulig at noen interiørvalg ikke er tatt av henne og familien. Jeg går imidlertid ut ifra at den gamle skjenken, bakstetrauet, speilet og pinnestolen er elementer familien selv har valgt å ha på badet, ettersom dette vanligvis ikke følger med i standard baderomsinnredning. Den britiske antropologen Daniel Miller skriver i en studie av hvordan ting inngår i livene til tretti husholdninger i London (2008) at mennesker tar bevisste valg når det kommer til hvilke ting de vil omgi seg med. «Some things may be gifts or objects retained from the past, but they [menneskene] have decided to live with them», skriver Miller.¹⁴⁸ Med støtte i det Miller hevder kan jeg si at hvilke ting Inger49s omgir seg med er bevisst valgt og forteller noe om hvem hun ønsker å være.

Jeg mener bakstetrauet er et godt eksempel på hvordan en ting får mening ut ifra den sammenheng den er plassert i og at denne gjenstanden her markerer rommet som et fasadeområde. Jamfør det Rogan skriver om at ting i seg selv ikke har noen mening,¹⁴⁹ er det heller ikke gitt hvilken mening bakstetrauet har. I utgangspunktet har det en form som et uthult trestykke. Først når det tas i bruk kan vi si noe om dets funksjon og tillegge det en betydning. Det interessante med nettopp denne gjenstanden er at det har fått sin mening og funksjon gjennom å bli brukt til baking, noe som stort sett foregår på et kjøkken. Her er det igjen aktuelt å trekke inn Bjarne Stoklund begreper form, funksjon og betydning. Ifølge Stoklund er det tingens mening som gjør den til et kulturelt fenomen. En ting har en viss form, men meningen tillegges ved at den settes i en kontekst.¹⁵⁰ Når trauet settes på badet får det en annen funksjon enn det hadde på kjøkkenet, ettersom badet ikke benyttes til baking. Følgelig får det også en annen mening.

---

¹⁴⁶ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44700.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Miller, *The Comfort of Things*, 2.

¹⁴⁹ Rogan, «Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet», 329.

¹⁵⁰ Stoklund, *Tingenes kulturhistorie*, 18.

Den britiske sosiologen Tim Dant mener at kulturell tilegnelse ikke bare handler om produksjon og forbruk, men også en interaksjon mellom mennesker og objekter. Hvordan objekter lages, snakkes om, brukes og oppbevares er det som reflekterer den kulturen som har skapt dem.¹⁵¹ Inger49 bruker trauet til oppbevaring av tekstiler, noe dets form tillater. Fordi badet også er et sted som ofte benyttes til klesvask og stell av klær, gis trauet mening som en gjenstand som inngår i slike gjøremål. Det er fortsatt en gjenstand som tradisjonelt sett hører hjemme på steder for matlaging. Likevel har det i stor grad gått ut av bruk i slike sammenhenger. Det har med Stoklunds ord «intage[t] en anden plads i værdisystemet».¹⁵²

På grunn av denne endringen i funksjon og mening, mener jeg trauet får et annet aspekt ved seg når det benyttes i baderommet. Det tilfører noe til rommets estetikk og blir markør for en viss stil. Inger49s valg av interiør, som bakstetrauet, speilet og skjenken, viser at hun gjerne vil integrere personlige elementer i den standardiserte baderomsinnredningen. Tingene er gamle og kan fortelle en historie. De er noe hun ønsker å både bruke og vise fram. Jeg tolker bruken av bakstetrauet på baderommet som et ledd i å skape en nostalgisk atmosfære. Trauet blir en del av Inger49s kulisser, som danner det Goffman kaller «scenearrangementet» for hennes opptreden.¹⁵³ Opptreden går ut på å framstå som en stilbevisst person som også er kreativ og verdsetter eldre kulturgjenstander. Badet er scenen for denne opptreden.

Samtidig forteller Inger49 om bruk av gjenstander som gjør badet til et bakside-område. Hun skriver at rommet har et «stort vindu som vender mot en bakgård der bare vi og naboen ferdes».¹⁵⁴ Det at hun implisitt sier at det er lite innsyn til badet forteller meg at nettopp dette er noe hun verdsetter, som igjen sier meg at hun foretrekker privatliv på badet. Hun understreker med dette at kroppsstell er noe intimt som helst utføres bak kulissene i et avgrenset område. Videre forteller hun «Men vi har jo persienne».¹⁵⁵ Dette skrives på en måte som for å gjøre leseren klar over at selv om naboen kan komme til å se i retning vinduet på badet, vil innsyn kunne hindres av en persienne. Jeg ser dette i sammenheng med hvordan Goffman definerer «områder» som innhegnet av hindringer.¹⁵⁶ Persiennene «innhegner» badet som et bakside-område ved å hindre innsyn.

---

¹⁵¹ Dant, *Material Culture in the Social World*, 14.

¹⁵² Stoklund, *Tingenes kulturhistorie*, 18.

¹⁵³ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 27.

¹⁵⁴ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44700.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Goffman, *Vårt rollespill til daglig*, 92.

5 Baderommets betydning

Til nå i analysen har jeg avgrenset baderommet som sted. Jeg har sett på hvordan de konkrete objektene i baderommet er med på å forme det som fasade- og bakside-område. Videre skal jeg diskutere den andre delen av problemstillingen min; *hvilken betydning har baderommet for praktisering av kroppsstell?* Her skal jeg fokusere på baderommet i seg selv – som *place*; et abstrakt rom som gjennom meningsdannelse har blitt et definert sted, slik jeg med bruk av Tuan forklarer det innledningsvis. Jeg bringer med meg materialitetsperspektivet og vil undersøke hvordan baderommet har betydning for hvordan kroppsstell foregår i praksis.

Tilley søker å forstå materialitet som et samspill mellom menneskelige handlinger og ting: «I an attempting to engage with the manner in which the material properties of things profoundly affect human conduct, both enabling and empowering people's lives and constraining them».¹⁵⁷ Tingene gir altså mennesker muligheter, men setter også begrensninger. Tilley mener mennesker er forankret i den materielle verden, hvor vi både styrer og blir styrt av tingene.¹⁵⁸ Jeg ønsker å støtte meg på Tilley når jeg i den videre diskusjonen ser på hvordan baderommet har betydning for de konkrete handlingene knyttet til renslighet. Ifølge Tilley handler begrepet materialitet om å se forbi tingene i seg selv og se dem i relasjon til andre ting og mennesker.¹⁵⁹ Det er dette jeg vil gjøre i den videre analysen. Jeg skal se utover baderommets fysiske egenskaper og snarere studere det i relasjon til medarbeidernes bruk av det, for å finne ut hvilken betydning det har for de handlingene som utføres i dette rommet.

Å ha eller ikke ha baderom

Det første jeg ønsker å ta for meg er det elementære, men i mine øyne svært viktige spørsmålet om hva tilgang til og fravær av baderom har av betydning for hvordan man steller seg. Hvordan påvirker tilgang til et baderom måten vask blir utført på? Hvilke følger får det eventuelt for praktiseringen av kroppsstell at man ikke har tilgang til baderom? Synnøve58 er

---

¹⁵⁷ Tilley, «Materiality in materials», 19.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid., 17.

en av medarbeiderne som gir et godt bilde på hvordan renslighet avhenger av baderom. Hun forteller i sin besvarelse om hytta si og fasilitetene der. «Hytta vår er en gammel husmannsplass, et lite tømmerhus. Der er det ikke bad, men varmt og kaldt vann på kjøkkenet», skriver hun.¹⁶⁰ Når det kommer til kroppsstell er vann det grunnleggende elementet som forutsettes. Synnøve58 har innlagt både kaldt og varmt vann på hytta. Hun har med andre ord de samme fasilitetene der som hjemme. Det er imidlertid interessant å se hvordan hun videre forteller om praktiseringen av kroppsstell på hytta: «Der vasker vi oss mindre, enten ”kattevask” i kjøkkenspringen eller vi har en stor balje ute, fyller opp vann i den og vasker med klut eller skrubbe og skyller ved å helle vann over kroppen med en flaske».¹⁶¹ Jeg tolker dette som at det ikke er tilgangen til vann som er av betydning for hvordan hun steller seg. Snarere er det tilgangen til og fraværet av baderommet som legger føringer for hvor ofte og hvordan hun vasker seg. Hun forteller at hun til vanlig foretar kroppsvask når hun dusjer; «Det er ca. annenhver dag, unntatt hvis det er veldig varmt i været. Da kan det være oftere».¹⁶² Hun dusjer med andre ord relativt ofte når hun er hjemme. På hytta derimot, skjer kroppsvask som det hun kaller en «kattevask». Hun vasker seg altså mer når hun har tilgang til baderom enn når hun ikke har det. Dette vil si at renslighet henger sammen med det materielle stedet hvor renslighetsrelaterte handlinger foregår.

Et nyttig eksempel på hvordan materialitet påvirker handlinger finner jeg i den danske etnologen Tine Damsholts artikkel «I hamam. Når det akademiske køn går i oppløsning» (2009). Med utgangspunkt i en fortelling om da hun sammen med andre konferansedeltakere besøkte en hamam i Tyrkia, skriver hun om kroppens materialitet og materialiseringen av kjønn. At hamamen til vanlig var kjønnsdelt bød på utfordringer da deltakerne, både kvinner og menn, ønsket en såkalt «mixed hamam». Problemet var at forrommet avsatt til omklødning ikke var tilpasset begge kjønn: «Aflukkerne var altså konstruert, så de skjulte underlivet for andres blikke, hvilket er tilstrøkkelig for den mandlige bluførdighet, men ikke nok for en kvindelig omklødning uden blottelse».¹⁶³ Det hele resulterte i at de ansatte laget et provisorisk omklødningsrom for de kvinnelige konferansedeltakerne. Damsholts fokus i artikkelen er hvordan omklødningsrommet var med på å materialisere kvinnenens kjønn.¹⁶⁴ Relevansen i dette eksempelet ligger i hvordan fravær av en gjenstand får konsekvenser for

---

¹⁶⁰ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44633.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Damsholt, «I hamam», 99.

¹⁶⁴ Ibid., 89-100.

menneskelige handlinger. Det ble problematisk for de kvinnelige konferansedeltakerne å skifte i hamamen, fordi det ikke fantes omkleddningsrom tilpasset dem. På samme måte gjør fraværet av baderommet på Synnøve58s hytte at hun ikke får utført kroppsstell slik hun gjør hjemme, ettersom disse handlingene avhenger av og forutsetter det baderom. I Damsholts eksempel og Synnøve58s tilfelle er skifterommet og baderommet betingelser for klesskift og kroppsstell. Fraværet av de materielle tingene gjør følgelig at handlingene ikke kan utføres eller må utføres på en annen måte. Som Tilley hevder, både styrer vi og blir styrt av tingene.¹⁶⁵ Her vises dette ved at ting ikke bare har betydning når de er tilgjengelige og inngår i handlingene våre, men at de også påvirker handlingene når de er fraværende. Ettersom Synnøve58s renslighetsrutiner til daglig forutsetter baderom, får det konsekvenser for disse rutinene når hun ikke har tilgang til det.

Som Synnøve58 gir også Thomas84 uttrykk for at hans hygiene avhenger av tilgang til bad, dog på en litt annen måte. Mens Synnøve58 forteller om forskjellig praktisering avhengig av tilgang til baderom, beskriver Thomas84 hvordan hans kroppsstell styres av det baderommet han har tilgjengelig. Han snakker ikke om det å ikke ha bad, men snarere om forskjellige bad han har hatt gjennom livet. «Badet jeg har nå er mindre, men renere ... Samboeren min har vært med på å heve de hygieniske standardene mine; å bo sammen med samboer vs. kollektiv har også bidratt til høyere hygienisk standard».¹⁶⁶ Fokuset på det hygieniske aspektet ved baderommet er gjennomgående for denne delen av hans besvarelse og er tydelig viktig for ham. Det kommer fram at graden av renhet på baderommet påvirker hans egen renslighet. jeg gjentar her det jeg tidligere har sitert fra Thomas84s besvarelse; «Tidligere bad – og her jeg er på besøk akkurat nå, akkurat nå er jeg på reise – har følt skitten på en slik måte at jeg har følt jeg har måtte vaske meg etter å ha vært i kontakt med det».¹⁶⁷ Han uttrykker her et behov for å vaske seg *mer* når han bruker bad som ikke er hans eget eller som ikke tilfredsstillende hans hygieniske standard. Selv om han ikke skriver om fravær av baderom, forteller han om opplevelsen av å ikke ha tilgang til sitt *eget* bad og hvordan dette hindrer han i å utføre kroppsstell slik han ønsker.

Det materielle påvirker altså Thomas84s handlinger. Besvarelsen viser at han setter mindre pris på å bruke fremmede bad og gir uttrykk for at han av den grunn utfører kroppsstell på en

---

¹⁶⁵ Tilley, «Materiality in materials», 19.

¹⁶⁶ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44609.

¹⁶⁷ Ibid.

annen måte når benytter andre bad enn sitt eget. Her velger jeg igjen å støtte meg på Damsholt. Det er tydelig at de kvinnelige konferansedeltakerne følte seg til bry over at det måtte lages et provisorisk skifterom til dem i hamamen: «Det tilholdssted, vi kvinner fikk tildelt, var således særdeles synlig og ikke minst opmærksomhedsfangende, nu hvor det med sine tildækkede vinduer fremstod som en anomali». ¹⁶⁸ Med andre ord er det rimelig å hevde at kvinnes omkledding i hamamen ble en annerledes affære enn den ville vært om de på lik linje med mennene hadde hatt tilegnede skifterom. På samme måte får det konsekvenser for Thomas84s utføring av kroppsstell at fremmede baderom ikke tilfredsstillende hans forventninger og krav. Baderom, som i hans øyne er skitne, kan – av den grunn at de er skitne – ikke fungere som steder for opprettholdelse av egen renslighet. Snarere bidrar de til å gi ham følelsen av å bli mer skitten. Dette resulterer i at han får behov for å vaske seg etter å ha benyttet dem. Om betydningen av sted for hans utførelse av kroppsstell skriver han at «[e]n hvilken som helst vask [vaskeservant] går, men jeg har en følelse av midlertidighet eller reise frem til jeg kan ta en dusj på et bad hvor jeg føler at gulvet er rent». ¹⁶⁹ Selv tilgang til bad er med andre ord ikke tilfredsstillende nok for Thomas84. Både tilgang til baderom og badets hygieniske standard får betydning for kroppsstellet.

Kristin81 skiller seg ut blant medarbeiderne ettersom hun er den eneste som forteller om opplevelsen av å i nyere tid ha levd uten bad i boligen sin. Jeg finner dette interessant å se nærmere på, ettersom det til nå i analysen har kommet fram hvordan medarbeidernes kroppsstell i stor grad har forutsatt baderom. Kristin81 forteller: «Jeg kjøpte et gammelt hus uten bad, det tok 3 år få vann på plass i huset». ¹⁷⁰ Ved å presisere at huset er gammelt får leseren en forklaring på hvorfor huset ikke hadde baderom, samtidig som Kristin81 får legitimert det faktum at hun ikke hadde bad i denne perioden. Presiseringen understreker hvordan boliger med baderom i dag er så vanlig at en bolig uten regnes som et avvik. Ingen av medarbeiderne har funnet det nødvendig å presisere at de har en bolig *med baderom*. NEG's utforming av spørreliste 250 viser også at spørsmålet om man har eller ikke har bad ikke er like aktuelt i denne listen, som skal avdekke forhold i 2014, i motsetning til i spørreliste 169, hvor forholdene i eldre tid var i fokus. Det er ikke gitt at Kristin81 skal fortelle at hun i en periode ikke hadde bad, når det NEG ber om er «Fortel om baderommet du brukar». ¹⁷¹ Valget

---

¹⁶⁸ Damsholt, «I hamam», 100.

¹⁶⁹ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44609.

¹⁷⁰ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44594.

¹⁷¹ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene.

hennes om å gjøre det kan imidlertid forstås som en følge av at det å leve uten bad i dagens Norge er så uvanlig at det i en sammenheng som dette regnes som verdt å nevne.

Videre viser Kristin81s besvarelse at fraværet av baderom hadde stor betydning for hennes renslighetsstell. På NEG's spørsmål om hvordan hun vasker kroppen, forteller hun følgende: «Jeg dusjer hovedsakelig når jeg skal vaske kroppen. Jeg dusjer ca. annenhver dag».¹⁷² Ettersom hun tidlig i besvarelsen har fortalt at hun nå har baderom, forstår jeg at denne beskrivelsen er av hvordan hun vanligvis stiller seg *i dag*. Om tiden uten bad forteller hun imidlertid om en annen praktisering: «I denne perioden brukte jeg vann på dunk og lånte dusj / vaskemaskin hos venner eller på campingplasser», skriver hun.¹⁷³ Refereringen til «denne perioden», gjør det tydelig at det er snakk om en tid som avviker fra slik forholdene er til vanlig. Her ser jeg hvordan det er en klar sammenheng mellom det å ha baderom og hvordan kroppsvask blir praktisert. Når hun som nevnt forteller at hun har vokst opp med tilgang til baderom med dusj, gir det forklaring på hvordan dusjen er en integrert del av Kristin81s vaskerutiner. Dant mener tilegnelse av materielle ting involverer at de blir «fitted into routine, everyday practices and ways of life».¹⁷⁴ På samme måte har Kristin81 latt dusjen bli en del av hennes rutiner for kroppsvask. Disse blir følgelig utfordret når baderommet er fraværende. Ettersom dusjen er en betingelse for hennes måte å vaske seg på, får hun behov for å benytte dusj hos venner og på campingplasser i stedet. Hun har med andre ord fortsatt mulighet til å dusje, men det krever at hun må gjøre det utenfor sin egen bolig. Av den grunn er det også rimelig å tro at Kristin81 dusjet sjeldnere enn annenhver dag i denne perioden, ettersom fravær av baderom kompliserte gjennomføringen av dette. Dette viser at baderommet ikke kun er et sted hvor kroppsstell foregår. Det muliggjør og former også praksis.

Alle besvarelsene jeg til nå har studert har vist at fraværet av eller lite tilfredsstillende baderom, ikke nødvendigvis hindrer medarbeiderne i å vaske og stelle seg. Samtidig kommer det fram at baderommet har en viktig rolle for kroppsstell og at tilgang til og fravær av baderom er av betydning for *hvordan* de stiller seg. Etter å ha sett på hvordan det å ha eller ikke ha baderom spiller en rolle for praksis, ønsker jeg videre å undersøke ytterligere hvordan baderommet er med på å forme de konkrete handlingene knyttet til renslighet.

---

¹⁷² NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44594.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Dant, *Material Culture in the Social World*, 14.

Nye muligheter – ny praksis?

Baderommet som framskritt

Ut ifra Kristin81s besvarelse leser jeg også at hun ser på baderommet som en nyvinning som har gitt nye muligheter for å vaske seg på en annen måte enn tidligere. «Jeg tror at folk vasket seg sjeldnere før i tiden fordi det var tungvint, noe jeg jo selv har erfart», skriver hun.¹⁷⁵ Med tanke på at temaet for spørreliste 250 er personlig hygiene, forstår jeg hennes referanse til «før i tiden» som tiden før baderom ble allemannseie. Jeg forstår det hun skriver som at baderommet representerer en ny teknologi og et framskritt som gjør det enklere å utføre kroppsstell. Når kroppsstell blir en mindre tidkrevende affære gir det samtidig muligheten til å vaske seg oftere og mer effektivt.

Implisitt i det Kristin81 skriver er at endring av *hvor* kroppsstell foregår endrer *hvordan* kroppsstell foregår. Slik hun legger det fram er baderommet et framskritt fordi det åpner for hyppigere vask. Dette viser hvordan sted for kroppsstell og utføringen av kroppsstell henger sammen. Selv måtte Kristin81 endre sin praktisering av kroppsstell da hun var uten baderom, fordi hennes måte å stelle kroppen på forutsatte baderom med dusj. Det er ikke bare tilgangen til varmtvann, men også de øvrige fasilitetene og innretningene som dette rommet gir tilgang til, som er av betydning. Både med vann fra springen og med vann fra dusjen er det mulig å utføre kroppsvask. Man kan imidlertid ikke diskutere det faktum at dusj gjør praktiseringen av vasken mindre omfattende, ettersom det gjør det mulig å ha hele kroppen under rennende vann samtidig, i motsetning til vask med vann fra springen, hvor man må ta for seg én kroppsdel av gangen.

Jeg finner støtte til min tolkning av Kristin81s besvarelse i det Synnøve58 skriver. Over stilte jeg spørsmål ved det at hun vasker seg mindre på hytta hvor hun ikke har bad, til tross for at hun der har innlagt både varmt og kaldt vann. På NEG's spørsmål om hvorfor hun gjør som hun gjør når det kommer til det daglige kroppsstell svarer hun: «Jeg tror jeg gjør som jeg gjør siden vi har en dusj og et tilgjengelig bad».¹⁷⁶ Dette viser at hennes utførelse av kroppsstell er knyttet opp mot de fasilitetene baderommet tilbyr. Jeg forstår derfor det at hun vasker seg

---

¹⁷⁵ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44594.

¹⁷⁶ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44633.

mindre når hun ikke har bad tilgjengelig som en følge av at hun regner kroppsvask uten baderom som tungvint og lite effektivt, sammenlignet med hva det er *med* baderom.

Det er, som nevnt, rimelig å si at baderommet er et framskritt i teknologisk forstand. Samtidig er det interessant å se på hvordan det kan være en sammenheng mellom tilgang til det materielle og forventninger som følgelig stilles til renslighet. Synnøve58 forteller at hennes praktisering av kroppsstell avhenger av forholdene. På hytta er det «greit å være litt møkkete», skriver hun.¹⁷⁷ Det er altså tydelig at baderommet legger føringer for kroppsvask. Ut ifra det Synnøve58 forteller er forventningene til hyppighet av vask lavere når man ikke har tilgang til bad. Med andre ord henger forventningene sammen med tilgjengelige fasiliteter. I dag tar vi for gitt at alle nordmenn har baderom i boligen sin. Jeg har også tidligere vist at baderommet er blitt en integrert del av våre hverdagsliv. Når Synnøve58 er på hytta og ikke har mulighet til å dusje, er kravene til hennes renslighet også lavere ettersom hennes kroppsstell vanligvis forutsetter baderom. Både det Synnøve58 og Kristin81 beretter viser at de vasker seg mer og på en annen måte når de har tilgang til baderom enn når de ikke har det. Situasjonene hvor de har måttet vaske seg på en annen måte har imidlertid blitt legitimert av at de ikke har hatt baderom tilgjengelig.

Stell av kroppen – mer enn å bli ren

«Amongst much else, bathrooms are essentially private spaces», hevder Shove.¹⁷⁸ Jeg mener det er viktig å ta med dette aspektet i en diskusjon av baderommets betydning. Om man har levd med baderom hele livet tar man det gjerne for gitt å ha et slikt avgrenset rom hvor kroppsstell kan foregå bak en lukket dør. Som jeg har vært inne på tidligere er det den lukkede døren som gir baderommet dets romlige dimensjon. Det er rimelig å tro at dette har følger for hvordan kroppsstell blir praktisert – særlig med tanke på hvordan vask i tidligere tider gjerne foregikk på kjøkkenet, utendørs eller andre steder som ikke var avsatt til kroppsstell spesielt.¹⁷⁹ Det er imidlertid dette jeg vil undersøke nærmere i denne delen. Jeg vil legge særlig fokus på hvordan tilgang til baderom åpner for handlinger knyttet til kroppsstell, men hvor det hygieniske aspektet ikke er det mest sentrale.

---

¹⁷⁷ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44633.

¹⁷⁸ Shove, *Comfort, Cleanliness and Convenience*, 111.

¹⁷⁹ Se kapittel 1.

Inger49 forteller om baderomsrutiner som ikke primært handler om hygiene. Hos henne, som de andre medarbeiderne, er kroppsvask i stor grad synonymt med dusjing: «Kroppsvask for meg er nesten utelukkende dusjing. Og det gjør jeg daglig, vanligvis om kvelden».¹⁸⁰ Hun forteller imidlertid at hun ikke nødvendigvis dusjer fordi hun er svett eller møkkete, men fordi «det er så deilig med det varme vannet».¹⁸¹ Shove har gjennom studiet av folks baderomsvaner kommet fram til at kroppstell innebærer mer enn det å bli ren: «Waking up, preparing for bed, reproducing routine and enhancing comfort are inseparable parts of the experience».¹⁸² Jeg støtter meg på Shove når jeg hevder at den praksisen Inger49 skriver om er knyttet til velvære, snarere enn hygiene.

Offentlige og private bad ble, som nevnt innledningsvis, i utgangspunktet til som ledd i en hygienekampanje som startet på 1800-tallet. Badet vokste med andre ord fram som et sted tiltenkt rent hygieniske formål.¹⁸³ Inger49s besvarelse viser hvordan bruken av baderommet i dag ikke nødvendigvis kun handler om renslighet. Hun dusjer ikke av hygieniske årsaker, men også fordi hun finner det behagelig å la varmt vann renne over kroppen. Vann får med dette flere egenskaper enn å vaske vekk skitt. Det blir essensielt for å oppnå følelsen av velvære. Videre beskriver hun en rekke handlinger som godt viser hvordan kroppstell kan handle om mer enn vask av kroppen. Hun forteller at hun foretar kroppstell på to ulike måter, hvor den ene innebærer en rask dusj før hun skal legge seg og den andre innebærer en grundigere vask

«... med ansiktspeeling og skrubbing med børste og hårvask og pimpstein på albuene og kanskje litt neglestell etterpå, sånne ting. Da bruker jeg også bodylotion over hele kroppen etterpå, fotkrem hvis jeg har. Skum i håret. Napper litt hår her og der. Og soser rundt i morgenkåpe i evigheter, mens hår tørker og lotion trekker inn».¹⁸⁴

Jeg mener det er mulig å se en sammenheng mellom denne bruken av baderom og den private sfæren som den lukkede baderomsdøren er med på å skape. Til forskjell fra stue og kjøkken, som i dag primært er offentlige rom i boligen, er badet som potensielt bakside-område et sted med muligheter for å kunne trekke seg tilbake og oppholde seg uforstyrret. Som et rom avsatt

---

¹⁸⁰ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44700.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Shove, *Comfort, Cleanliness and Convenience*, 111.

¹⁸³ Norsk Folkemuseum, «Hygiene».

¹⁸⁴ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44700.

til kroppsstell åpner det av den grunn også for handlinger knyttet til velvære og rekreasjon, hvor egenpleie, avslapning og mental renselse er i fokus – handlinger som gjerne krever utestengelse av ytre impulser. Inger49s skildring over viser at baderommet inviterer til utførelse av slike mer langvarige rutiner knyttet til kroppsstell. Dette viser hvordan baderommet som et eget rom muliggjør bestemte praksiser. Den amerikanske arkitekten Alexander Kira skriver at om ikke ønsket om privatliv på badet hadde vært så sentralt som det er, hadde det heller ikke vært vanlig å innrede flere bad i en bolig,¹⁸⁵ noe som i mange norske hjem er blitt svært vanlig.¹⁸⁶ Det at man kan lukke og låse baderomdøren gjør det mulig å benytte rommet som et hjemmespa, slik Inger49 gjør.

At baderommet har betydning som et sted for å oppnå velvære er også uttrykt i Nina70 sine svar på NEGs spørsmål. Hun skriver at hun dusjer hver morgen, men også noen ganger når hun kommer hjem fra jobb; «da er det enten fordi jeg er dørge sliten – masse varmt vann, varmere og varmere, og lenge. Eller så har jeg om ettermiddagen behov for en kjapp «skyll» – bare på noen sekunder – ofte hvis jeg skifter av meg jobbtøyet».¹⁸⁷ Som hos Inger49 er varmtvann også her av stor betydning. Praksisen Nina beskriver, om at hun føler for å dusje når hun kommer hjem og er sliten, viser at varmtvann har en egenskap utover det å gjøre oss rene. Det fungerer avslappende for både kropp og sinn. Nina70 gir en levende beskrivelse av hvordan hun kommer utmattet hjem fra jobb og deretter hvordan det varme vannet fra dusjen virker lindrende på en sliten kropp og beroligende for hodet. Baderommet blir på denne måten et overgangsrom hvor vannets materialitet tar henne fra en tilstand til en annen.

Det er også tydelig at muligheten baderommet gir til å kunne trekke seg tilbake er viktig for Nina70. Hun forteller at «Alle vet at når mamma er på badet, vil jeg være i fred ... Alle respekterer hverandres rett til privatliv ... Badet representerer den nødvendige hygienebiten, men også fred og ro».¹⁸⁸ Her viser hun hvordan baderommet får rollen som en privat sfære hvor det er underforstått at den som befinner seg der har rett til å få være uforstyrret. Den lukkede døren skaper en klar grense mellom baderommet og det som er utenfor. Følgelig er det et potensielt sted for å skape en bestemt atmosfære, ettersom det er så klart avgrenset fra andre rom i en bolig. Teknologisk er det et rom avsatt til kroppsstell. Samtidig gir det som en

---

¹⁸⁵ Kira, *The Bathroom*, 165.

¹⁸⁶ Se kapittel 1.

¹⁸⁷ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44732.

¹⁸⁸ Ibid.

privat sfære muligheten til å utvide bruken av det fra det hygieniske til handlinger knyttet til egenpleie og rekreasjon.

Nettopp baderommet som en privat sfære har vist seg å være av stor betydning for flere av medarbeiderne. Dette gjelder også Thomas⁸⁴. Tidligere i analysen viste jeg på hvilken måte hans bruk av ulike baderom påvirker hvordan han vasker seg. Videre er det interessant å studere hans utførlige beskrivelse av hvordan han stiller kroppen. Thomas⁸⁴ forteller følgende:

«Jeg er påpasselig med å vaske underlivet godt med vann ... Etter å ha gjort dette føler jeg alltid at jeg må vaske hendene mine mens jeg dusjer, ellers føler jeg at de er skitne. Jeg vet ikke vitenskapelig om det egentlig har veldig mye for seg eller ikke, men det er et ritual jeg utfører like mye for min egen renhetsfølelse og velvære».¹⁸⁹

Thomas⁸⁴ uttrykker her både at hans kroppsstell er av intim art og at handlingene han utfører i stor grad bunnar i et ønske om kontroll over egen kropp. Dette gir forklaring på hans behov for å utføre kroppsstell i et eget rom – fortrinnsvis i sitt eget baderom. Som Rakoff hevder handler kontroll over den private sfære om frihet fra kontroll og forstyrrelser fra andre.¹⁹⁰ Det Thomas⁸⁴ her forteller om viser hvordan baderommet får betydning som et sted hvor han er sikret en slik form for frihet. Videre i besvarelsen skriver han: «Etter dusj ... tørker jeg kroppen raskt: armene, skuldrene, mage rygg, lår og bein, underliv. Føttene enten lufttørker jeg, eller tørker bare oppå. Av en eller annen grunn føler jeg at jeg skitner til håndkle med undersiden av føttene».¹⁹¹ Det Thomas⁸⁴ her beskriver er en ritualisert rutine. At han tørker seg i en bestemt rekkefølge understreker hans behov for kontroll. I dette tilfellet er det nettopp konstruksjonen av baderommet som gjør det mulig å utføre kroppsstellet på denne måten. Thomas⁸⁴ kunne ikke ha foretatt kroppsstellet slik han beskriver om det ikke var for baderommet. Badet danner her rammene for denne praksisen. Nettopp konstruksjonen av baderommet, som et lukket og privat rom, gjør det mulig for han å utføre sin hygieniske kontroll. Dette viser ikke bare hvordan et sted tillegges betydning og hvordan det brukes, men også hvordan konstruksjonen baderom både muliggjør og skaper renslighetspraksis.

---

¹⁸⁹ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44609.

¹⁹⁰ Rakoff, «Ideology in Everyday Life: The Meaning of the House», 102.

¹⁹¹ NEG 250 Pleie av kroppen – personleg hygiene: 44609.

Jeg mener det ikke bare er tilgangen til badrom i seg selv som er med på å forme den praksisen medarbeiderne forteller om. I tillegg ser jeg en sammenheng mellom det at badrom er blitt allemannseie og hvordan denne tilgjengeligheten endrer bruken av badrommet. Badet er ikke lenger noe eksklusivt forbeholdt noen få. Vann er ikke lenger et verdifullt gode, men snarere noe vi tar for gitt og som koster oss minimalt å bruke. Dette har følgelig skapt vaner hvor badrommet benyttes til andre formål enn den mest nødvendige kroppsvasken. Flere av medarbeiderne gir uttrykk for at de dusjer fordi de kan og ikke fordi de må. Det at man i dag stort sett alltid har tilgang til badrom gir en *mulighet* til å vaske seg ofte. Medarbeidernes besvarelser viser at deres grad av renslighet ikke nødvendigvis krever at de dusjer hver dag. Flere forteller likevel at de gjerne dusjer hver eller annenhver dag, men da av andre grunner enn hygieniske. De danner en velværepraksis. Det kan med andre ord se ut til at det er en sammenheng mellom tilgang til bad og vanene man tillegger seg.

6 Avslutning

Denne oppgaven har vært en studie av baderommet som et fysisk sted og dets materialitet, ut ifra en problemstilling om hvordan baderommet konstrueres og hvordan dette rommet har betydning for hvordan kroppsstell praktiseres. Ved å lese materialet med bruk av Goffmans begreper bakside- og fasade-område, har jeg vist hvordan baderommet tar form og får mening ut ifra bestemte ideer om hva et baderom skal være. I materialet mitt har jeg funnet tendenser til at baderommet kan begrepsfestes som det Goffman kaller et bakside-område. Tendensen kommer til syne gjennom NEG-medarbeidernes uttrykte ønsker om et avgrenset og lukket rom for kroppsstell, hvor det funksjonelle aspektet ved rommet har forrang fremfor det estetiske. Baderommet blir i denne sammenhengen et symbol på privatliv, renslighet og kontroll. Materialet viser samtidig at baderommet kan ta form som et fasade-område, der det gis rolle utover dets grunnleggende funksjoner. Baderommene fungerer ikke bare som steder for kroppsstell, men også for ro og velvære. Når baderommet konstrueres som et fasade-område er det tendenser til at det estetiske tillegges større betydning og at baderommet brukes som et statussymbol.

Med materialitetsperspektivet jeg har anvendt har jeg kunnet belyse på hvilken måte plasseringen av konkrete gjenstander i baderommet er med på å tillegge både rommet og gjenstandene mening. Jeg har vist hvordan disse tingene bidrar i begrepsfestingen av baderommet som bakside- og fasade-område. Samtidig har det i studien min kommet fram at bakside- og fasade-område ikke er to kategorier hvor baderommet må klassifiseres som det ene eller det andre. Derimot er disse begrepene dynamiske. Baderommet kan bevege seg mellom kategoriene, avhengig av hvilke gjenstander som plasseres der og hvordan samspillet mellom disse og menneskene virker. Dette viser at baderommet kan transformeres og at konstruksjonen av det er en prosess snarere enn et definisjonsspørsmål.

Ved å bruke materialitet som et analytisk perspektiv på gjenstander har jeg i tillegg vist hvordan gjenstander har betydning og er forutsetninger for våre handlinger. Jeg har funnet ut at baderommet har betydning for praktisering av kroppsstell både med når det er tilgjengelig og fraværende. I flere tilfeller viser rommet seg som en betingelse for kroppsvask. Det er imidlertid ikke tilgangen til vann som gjør baderommet til en viktig del av medarbeidernes

utførelse av kroppsvask. Det som er av betydning er rommets fasiliteter, slik som dusj og badekar, og dets fysiske form som et avgrenset område, noe som sikrer privatliv og hjemlighet. I tillegg kommer det fram at baderommet og dets fasiliteter brukes til mer enn hygienerelaterte gjøremål. Det er også et sted for avslapning og rekreasjon, hvor man kan trekke seg tilbake.

Alternative veier

Veien jeg valgte for denne oppgaven var en av mange mulige. Med annet valg av materiale, perspektiver og teoretiske og metodiske verktøy, kunne jeg endt opp med helt andre funn enn det jeg har gjort.

Når det kommer til materialet, har jeg valgt å bruke fem spesifikke besvarelser fra NEG's spørreliste 250. Med andre besvarelser, flere eller færre, ville jeg potensielt hatt tilgang til helt andre fortellinger og følgelig kunne ha sett andre tendenser enn jeg har gjort i de fem jeg har brukt. Samtidig kunne jeg også valgt å bruke spørreliste 169, som jeg hadde tilgang til. Besvarelsene tilknyttet denne spørreliste inneholder beretninger om praktisering av kroppstell i eldre tider, noe som ville gitt meg et helt annet utgangspunkt. Dette ville gjort det nødvendig med et tydeligere historisk perspektiv i analysen. Materialitet som det teoretiske rammeverket ville fortsatt vært fruktbart, men sannsynligvis ville spørsmålet om tilgang til og fravær av baderom vært mer framtrædende ettersom dette materialet i stor grad inneholder fortellinger om tiden før baderommet ble allemannseie. Min første tanke da jeg fikk tilgang til materialet var å benytte besvarelser fra både spørreliste 169 og 250. Det kunne vært et godt utgangspunkt i en mer historisk oppgave om baderommet. Jeg forstod imidlertid raskt at et slikt omfang ville vært for stort for denne oppgavens rammer. I tillegg ville arbeidet med disse to spørrelistene, som er utarbeidet på forskjellig måte og med 20 års mellomrom, vært relativt omfattende.

En idé jeg i begynnelsen hadde for analysen var å se på hvordan baderommet kan anses som en materialisering av ideer om renslighet, som innenfor materielle kulturstudier omtales som «objektivering». Etter hvert så jeg imidlertid at svaret på dette spørsmålet ikke kom tydelig fram av de besvarelsene jeg hadde valgt ut. I medarbeidernes beskrivelser av baderommet var

det det *materielle* aspektet som var mest framtreddende. Jeg omformulerte derfor problemstillingen til å omhandle baderommets materialitet og dets påvirkning på praktiseringen av kroppsstell. Jeg har ikke fullstendig utelatt spørsmålet om hvordan baderommet er en materialisering av ideer, men har primært lagt vekt på det materielle. Om materialet tillot det, hadde det likevel vært interessant å ha større fokus på objektivisering. Et annet mulig perspektiv ville vært tingenes virkningskraft, som hadde åpnet for ytterligere fokus på gjenstanden som aktiv – som *aktør*. Her ville aktør-nettverk-teorien vært relevant.

Et perspektiv som jeg i utgangspunktet hadde planlagt å anvende var hvordan forestillinger om rent og urent kommer fram i medarbeidernes beskrivelser av egne baderom. Dette ble utelatt i analysen når jeg innså at materialitetsperspektivet var mest hensiktsmessig å bruke på dette materialet. Dikotomien rent/urent ville likevel vært nyttig i undersøkelsen av baderommet fordi det hadde gjort det mulig å se på hvordan konstruksjonen av dette rommet markerer en grensedragning mellom rent og urent. Perspektivet kunne vært brukt til å vise hvordan baderommet defineres på bakgrunn av måten det skiller seg fra det som er utenfor dets grenser. Ideer om rent og urent er også av relevans i studier av praksis. Renslighetsstell handler om hygiene, men samtidig om å definere og kontrollere kroppens grenser.

Oppgaven i en større sammenheng

Funnene mine i denne oppgaven er av betydning først og fremst fordi renslighet er noe som angår oss alle. For de aller fleste av oss er kroppsstell en sentral del av hverdagen, uten at vi nødvendigvis tenker noe særlig over hvordan og hvorfor vi utfører stell av kropp slik vi gjør. Her kan denne oppgaven bidra med verdifull og interessant kunnskap, fordi den skaper bevisstgjøring rundt menneskelige handlinger som ofte er automatiserte. Det jeg har kommet fram til i denne studien kan bidra til å forklare folks forhold til kropp og renslighet; hvorfor de gjør som de gjør. Med materialitetsperspektivet har jeg vist hvordan tilgang til og fraværet av ting – som innlagt vann, baderom, dusjkabinett – får følger for renslighetsstellet.

Jeg startet denne oppgaven med noen ord om debatten om hygiene, helse og kropp som har pågått de siste årene. Debatten har engasjert meg og fungerte som inspirasjon i utviklingen av dette masterprosjektet. NEG's spørrelistemateriale om personlig hygiene var forholdsvis ferskt

og ga meg sjansen til å finne ut hva nordmenn i dag tenker om temaet renslighet. Baderommet fungerer som min inngang til å studere renslighet. Ved å vektlegge dette rommets materialitet har jeg kunnet se på hvilken måte vi omgir oss med konkrete gjenstander; hvordan de inngår som del av livene våre. I vårt vestlige samfunn er baderommet en integrert del av hverdagslige gjøremål. Vi tar det ofte for gitt og tenker ikke over betydningen det har for kroppsstell før vi mangler det. NEGs spørreliste åpner for at medarbeiderne kan sette ord på egen praksis; på ting man gjerne ikke reflekterer over til vanlig. I min studie ser jeg på hva som ligger bak det som gjerne regnes som selvfølgeligheter; *at* vi foretar kroppsstell, *måten* vi utfører det på og *stedet* der det blir utført. Ved å gå i dybden på dette og ikke la selvfølgelighetene være et hinder i fortolkningen, har jeg vist at det er en sammenheng mellom tingene vi omgir oss med, meningen vi tillegger dem og hvordan de styrer og blir styrt av handlingene våre. Det jeg har funnet ut har ikke bare betydning for temaer tilknyttet kropp og renslighet. Funnene viser også at vi er forankret i den materielle verden, hvor tingene rundt oss ikke kun er passive.

Litteraturliste

Primærkilder:

Spørrelistesvar fra Norsk etnologisk gransking (NEG), Norsk Folkemuseum: NEG 250
Personleg hygiene, 2014.

Litteratur:

Appadurai, Arjun. *The social life of things. Commodities in cultural perspective.*

Cambridge: Cambridge University Press, 2011 [1986].

Christensen, Arne Lie. *Den norske byggeskikken.* Oslo: Pax Forlag A/S, 1995.

Damsholt, Tine. «I haman. Når det akademiske køn går i oppløsning». I *Materialiseringer.*

Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse, redigert av Tine Damsholt, Dorthe Gert Simonsen og Camilla Mordhorst, 89-115. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2009.

Damsholt, Tine. «Materialiseringer. Processer, relationer og performativitet». I

Materialiseringer. Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse, redigert av Tine Damsholt, Dorthe Gert Simonsen og Camilla Mordhorst, 9-37. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2009.

Dant, Tim. *Material Culture in the Social World.* Buckingham: Open University Press, 2009.

Goffman, Erving. *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik.* Oversatt av

Kari og Kjell Risvik. Oslo: Pax Forlag A/S, 1992.

Grytli, Eir og Eli Støa (red.). *Fra årestue til smarthus. Teknologien omformer boligen.* Oslo:

Norsk arkitekturforlag, 1998.

Holter, Harriet. «Fra kvalitative metoder til kvalitativ samfunnsforskning». I *Kvalitative*

metoder i samfunnsforskning, redigert av Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg, 9-25.
Oslo: Universitetsforlaget, 2002.

- Kira, Alexander.** *The Bathroom*. New York: Viking Press, 1976 [1966].
- Kjus, Audun.** «Hvorfor spørre? Norsk etnologisk gransking og spørrelistas framtid». *Tidsskrift for kulturforskning* 12, nr 1 (2013): 41-56.
- Klepp, Ingun Grimstad.** *Skittentøyets kulturhistorie – hvorfor kvinner vasker klær*. Oslo: Novus forlag, 2006.
- Lid, Nils.** *Wilhelm Mannhardt og hans Samling av norske Folkeminne*. Norsk Folkeminnelag nr. 24. Oslo: Norsk Folkeminnelag, 1931.
- Miller, Daniel.** *The Comfort of Things*. Cambridge: Polity Press, 2011.
- Moestue, Anne.** «Spørreliste arbeidet ved norsk etnologisk gransking». I "Verden var hennes tekst". *Forskeren Lily Weiser-Aall. En minnebok 1898 – 1998. NFL nr. 144*, redigert av Anne Moestue og Reimund Kvideland, 93-113. Oslo: Norsk etnologisk gransking og Norsk Folkeminnelag, 1998.
- Mordhorst, Camilla.** «Museer, materialitet og tilstedevær». I *Materialiseringer. Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*, redigert av Tine Damsholt, Dorthe Gert Simonsen og Camilla Mordhorst, 117-142. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2009.
- Mork, Paal, Marit Berg, Morten Bing og Astrid Santa.** *Norsk Folkemuseum – Friluftsmuseet. By og bygd 43*. Oslo: Norsk Folkemuseum, 2010.
- Naguib, Saphinaz-Amal og Bjarne Rogan.** «Materiell kultur og forskning på tvers. En introduksjon». I *Materiell kultur & kulturens materialitet*, redigert Saphinaz-Amal Naguib og Bjarne Rogan, 9-18. Oslo: Novus Forlag, 2011.
- Naguib, Saphinaz-Amal og Bjarne Rogan.** *Materiell kultur & kulturens materialitet*. Oslo: Novus Forlag, 2011.
- Rosander, Göran.** «"Muntlige kilder" – hva og hvorfor?». I *Muntlige kilder. Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*, redigert av Bjarne Hodne, Knut Kjeldstadli og Göran Rosander, 11-21. Oslo: Universitetsforlaget, 1981.
- Rakoff, Robert M.** «Ideology in Everyday Life: The Meaning of the House». *Politics and Society* 7, nr. 1 (1977): 85-104.

- Rogan, Bjarne.** «Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet». I *Materiell kultur & kulturens materialitet*, redigert Saphinaz-Amal Naguib og Bjarne Rogan, 313-381. Oslo: Novus Forlag, 2011.
- Rogan, Bjarne.** «Fra gjenstandsforskning til kulturens materialitet». I *Etnologi og folkloristikk. En fagkritisk biografi om norsk kulturhistorie*, redigert av Bjarne Rogan og Anne Eriksen, 425-467. Oslo: Novus Forlag, 2013.
- Rogan, Bjarne.** «Å tilegne seg landskaper, historien og nasjonen. Om folkedrakter, turister og nasjonsbyggere på 1800-tallet». I *Materiell kultur & kulturens materialitet*, redigert Saphinaz-Amal Naguib og Bjarne Rogan, 61-78. Oslo: Novus Forlag, 2011.
- Røpke, Inge og Maj-Britt Quitzau.** «Bathroom Transformation: From Hygiene to Well-Being?». *Home Cultures* 6, nr. 3 (2009): 219-24.
- Sandvik, Birte.** «Vann, vask og volt». I *Forstenet tid. OBOS-gården Wessels gate 15. By og bygd XLII*, redigert av Morten Bing, Birte Sandvik og Kari Telste, 91-117. Oslo: Norsk Folkemuseum, 2010.
- Saussure, Ferdinand de.** *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot, 1916.
- Schmidt, Lars-Henrik og Jens Erik Kristensen.** *Lys, luft og renlighed. Den moderne social-hygiejnes fødsel*. København: Akademisk Forlag, 1986.
- Seamon, David.** *A Geography of the Lifeworld: Movement, Rest and Encounter*. New York: St Martin's Press, 1979.
- Shove, Elizabeth.** *Comfort, Cleanliness and Convenience. The Social Organization of Normality*. Oxford: Berg, 2003.
- Skjelbred, Ann Helene Bolstad.** «Hva slags svar? Spørreliste som metode og materialet som kilde». I *Kunnskapssamtaler. By og bygd XXXIX*, redigert av Anne Moestue og Ann Helene Bolstad Skjelbred, 22-41. Oslo: NEG, Norsk Folkemuseum, 2006.
- Skjelbred, Ann Helene Bolstad.** «Mor og barn. Om Lily og meg og to spørreliste». I *Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*, redigert av Bo G. Nilsson, Dan Waldetoft og Christian Westergren, 141-147. Stockholm: Nordiska museets förlag, 2003.

Slettan, Dagfinn. *Minner og kulturhistorie. Teoretiske perspektiver.* Trondheim: Historisk institutt, Universitetet i Trondheim, 1994.

Stoklund, Bjarne. *Tingenes kulturhistorie. Etnologiske studier i den materielle kultur.* København: Museum Tusulanums Forlag, 2003.

Sundt, Eilert. *Om Renligheds-Stellet i Norge.* Christiania: Abelsted, 1869.

Thaagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode.* Bergen: Fagbokforlaget, 2002.

Tilley, Christopher. «Objectification». I *Handbook of Material Culture*, redigert av Christopher Tilley, Webb Keane, Susanne Küchler, Michael Rowlands og Patricia Spyer, 60-73. London: SAGE Publications, 2006.

Tilley, Christopher. «Materiality in Materials». *Archaeological Dialogues* 14, nr. 1 (2007): 16-20.

Tuan, Yi-Fu. *Space and Place. The Perspective of Experience.* St. Paul, Minnesota: University of Minnesota, 1979.

Østerberg, Dag. «Two Notes on Consumption». I *The Sociology of Consumption*, redigert av Per Otnes. Oslo: Solum, 1988.

Elektroniske kilder:

Norsk Folkemuseum. «Hygiene». Udatert. Lest 10.06.17
<http://norskfolkemuseum.no/Hygiene>

Norsk Folkemuseum. «NEG spørreliste». Udatert. Lest 12.06.17.
<http://norskfolkemuseum.no/neg-sporreliste>

Norsk Folkemuseum. «Norsk etnologisk gransking». Udatert. Lest 10.06.17.
<http://norskfolkemuseum.no/NEG>

Norsk Folkemuseum. «Vann». Udatert. Lest 11.06.17. <http://norskfolkemuseum.no/Vann>

Norsk Folkemuseum. «Tidligere NEG-undersøkelser». Udatert. Lest 12.06.17.

<http://norskfolkemuseum.no/tidligere-neg-undersokelser>

Statistisk sentralbyrå. «Boforhold, levekårsundersøkelsen, 2015». Publisert 25.11.15. Lest

10.06.17. <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/bo>

Statistisk sentralbyrå. «Boliger, 1.januar 2014». Publisert 22.04.15. Lest 10.06.17.

<https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/boligstat/aar/2015-04-22?fane=om#content>

Statistisk sentralbyrå. «Nordmenns arbeidsmengde skulle måles». Publisert 13.08.09. Lest

10.06.17. <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/nordmenns-arbeidsmengde-skulle-maales>

Store Norske Leksikon. «lørdag». Publisert 14.02.09. Lest 10.06.17.

<https://snl.no/l%C3%B8rdag>

